

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I.

V Celovec, 1. aprila 1881.

Štev. 4.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Tretje poglavje.

Dan's je 'na lepa noč,
Lun'ca svet' celo noč.
Narodna.

Zaupno pregleduje kmetič v vročem poletju košato vinsko trsje, s težkim srcem pričakuje, da bi že kmalu grozdje dozorelo po vinogradih, da bi učakal plačilo mnogih trudapolnih dnij. Radosten in vesel si domišlja oni lepi čas, ko bode v shrambe spravljal obilne pridelke in trgal zlahtni sad o veselej trgatvi. Saj se je toliko trudil, da je poleg težavnega poljskega dela zamogel tudi vinograde dostojno obdelovati. Zrahljal je prst pri koreninah, porezal je trti predolge izrastke prejšnjega leta, privezal jo na kol, da na-nj se opiraje zamore kvišku razprostreti nove mladike, oskrboval jo je celo leto z vso potrebno natančnostjo. Z veseljem je opazoval, ko se je o gorkoti pomladanskega solnea iz drobnih kalij razgrnol nežno cvetje, kako se je razprostiralo in naraščalo, kako se trta okinčala z zelenimi peresci in pod njihovim krilom gojila prihodnji sad. Ko se je pa o poletnej vročini iz temnih pogubonosnih oblakov zaslišalo votlo gromenje in strahovito bučanje, ko je zvonov glas iz zvonika opominjajoč na pretečo nevarnost ljudstvo vabil k molitvi, takrat je ubogi kmetič pobožno vzdignol roke proti nebu s solznim očesom preseč, da bi Bog odvrnul škodljivo točo. In res! Nepoškodovano zori na polji zlato žito, v vinogradih se trte z rumenim grozdem bogato obložene šibé pod svojim bremenom, in zadovoljni gospodar veselo računni, koliko bode od svojih pridelkov letos zamogel prodati, da poplača davke, da svojej družini preskrbi potrebnih rečij in zraven še mlajšemu sinu, gimnasijskemu dijaku pošlje v mesto potrebno podporo. Ali v jeseni,

ko so ljudje večidel že vse poljske pridelke pospravili ter najvažnejša dela končali, kako vesel zahaja po tako priljubljenej če tudi strmej in težavnej poti na goro v vinsko klet! V družbi veselih prijateljev, v krogu svoje družine pozabi tam skrbni oče, koliko truda je letos prestal, koliko skrbi ga še v prihodnje čaka; slabotnemu starčeku se pri kozarci novega vina ogreje in razvname srce, da v nedolžnem veselji s hripavim glasom radostno zapoje. Da, stari in mladi se radujejo o takih prilikah! Kogar je pa osoda preselila iz domovine v tuje mrzlejšje kraje, kjer v svojem obližji razgleduje neizmerne skalnate pečine ter z večnim snegom pokrite višine, on se čestokrat spominja majhnih a ljubih domačih gor, in ko sliši, kako turisti popisujejo svoje planinsko potovanje ter v vseh jezicah slavé veličastvo sneženih gorá, takrat se nehoté zamisli v srečno prošlost, ko je še majhen deček z očetom zahajal na prijazne z vinogradi zasajene griče, in — užali ga bridka otožnost. —

Vsled oskrbnikovega poziva napoti se Vinko nekega dne že pozno popoldne, ko je podnevna vročina ponehala in se je solnce že začelo nagibati proti zatonu, z Ljudmilo v vinograde. Dasi je bila zemlja v onem kraju skoro povsod hribovita, vendar ju je pot peljala od Lipnice gori po gričih nad vasjo vseskozi po ravnem, da sta v pol uri že prišla do „lipniških“ vinogradov. Delavci so imeli mnogo različnih opravil. Nekteri so čistili posodo, drugi so nabijali sode ter pripravljali vse potrebne stvari za prihodnjo trgatév, nekaj jih je pa nad kletijo pokrivalo zeló poškodovano streho. Vinko pregleda udovoljen storjeno delo, razgovarja se z delavci, z oskrbnikom pa ugiblje, kaj bode še treba popraviti pri kleti in v vinogradih. Pač lepo je bilo videti novo še le to spomlad izdelano ograjo, po kateri so se sedaj že mogočne trtine mladike raztegale. Posebno se je pa priljubila Ljudmili tratina pred kletijo, kjer so od zgoraj iz ograje na drobnih količih napeljane trte s košatim perjem delale dobrodejno senco. Na klopici je sedela in se ozirala doli v vas in dalje na prostrane planjave.

„Tukaj imamo pač lep razgled“ pravi Vinku, ki se je vsedel zraven nje na klop.

„Res daleč se od tod vidi. Ali pa vidiš tam v daljavi proti desnej strani ono belo zidovje? Glej, tam je tvoj dom!“ pravi Vinko in jej s prstom pokaže omenjeni kraj.

Kmalu je zapazila Ljudmila bistrim pogledom, kar jej je Vinko kazal. Da, to je njeni dom! Tisoč spominov vzbudi v njenem duhu pogled na oni kraj, kjer je v otročjej brezskrbnosti uživala toliko radosti. A oko jej solzí, ko se spomni svojih umrlih roditeljev in svojega nesrečnega brata.

Po poti, ki je peljala doli v vas, prisopiha navzgor zbegan mož z urnimi koraki. Vsa njegova zvonanjost je kazala očito največjo notranjo

vzburjenost in pa žalost. Pri Vinku mimogredé pozdravi in zopet dalje hiti, vendar se je videlo, da bi ga rad nagovoril, ko bi se prav upal. Vinko zapazi njegovo čudno vedenje, zato ga sam pridrži.

„Kam pa tako urno, Brlogar?“

„Kam?“ odgovori mož, ktereга so ljudje „Brlogar“ imenovali, a njegov glas je dovolj pričal neskončno notranjo bolešt. „Kam? Tega še sam prav ne vem. Ali to vem gotovo, da moram iz tega kraja bežati, ako nočem v ječi ostre kazni prestatí.“ Na to se obrne proti vasi nazaj, kjer je v tihej dolini mirno stala njegova hiša, kjer je prebivala njegova družina. Ni spregovoril nobene druge žale besedice, vendar pa se je videlo, da tuga mori njegovo dušo.

„Kaj ste zakrivilí?“ vpraša Vinko in bližje stopi. Tudi delavce je privabil ta razgovor, da so za nekoliko časa svoje delo popustili in potrto postavo svojega soseda pomilujoč sočutno poslušali njegovo pripoved.

„Kaj sem zakrivil?“ pravi Brlogar in se v nemej žalosti pomišljaje prime za vroče čelo. „Storil sem to, kar bi v enakem slučaju zopet prav tako storil. Na davkih sem bil nekaj denarja dolžen. Rad bi bil plačal, toda nisem imel ne vinarja in nobene reči, da bi jo prodal. Edina kravica, ktero sem še imel, je dajala toliko mleka, da so se preživili moji otroci, jaz sam sem si pa pomagal s kakim sadjem ali suhim kruhom. Vedno sem se bal, da mi še zadnje živinče iz hleva vzamejo. In res, kar je moralo priti, prišlo je danes. Ko sem se popoldne vračal s polja domú, slišim že od daleč ženo vpiti in nenavadno otroke kričati. Dva beriča sta prišla in nam hotela iz hleva kravo vzeti. Toda Bog zna, ali je krava vedela, kdo sta ta dva gosta, ali kaj je bilo, na nikak način se ni hotela z mesta premaknóti, naj sta se beriča še tako upirala. Prigovarjala sta torej mojej ženi, da bi jima ona sama živinče v mesto peljala, a ker se je pa žena branila, sta jo siloma vlekla proti hlevu. Na to pridem jaz — Bog vé, da bi sam lahko prestal marsikako nadlogo in rad pretrpel mnogo nevšečnostij, toda ženo videti v krempljih teh neusmiljenih ode-ruhov mi je tako razvnelo kri v žilah, da zagrabilvi kol z vso močjo udarim po glavi prvega beriča, da se takoj brez zavesti zvrne na tla. Njegov tovariš je zbežal na Lipnico in kmalu me bode prišel z vojaki iskat“.

„Zato je najboljše, da se jim urno skrijete na goro v bližnji gozd; v prihodnjej noči pridete že lahko blizu štajerske meje“ pravi Vinko. Dobro je poznal majorja; vedel je, da ga bode strogo kaznoval, ako ga vojaki njamejo.

„Zaradi sebe se bi gotovo ne umikal“ pravi Brlogar. „Toda za družino moram skrbeti. Na tujem si lahko nekaj prislužim in svojim ljudem kaj podpore pošljem, ali jih pa pozneje še k sebi vzamem. Če me pa major v roke dobí, ne vem, ali mi je potem življenje še varno.“

„Ne bojte se, dragi sosed!“ tolaži Vinko. „Trdno upam, da čez eno leto ne bode nobenega francoskega vojaka na Kranjskem, in tedaj se zopet lahko domú vrnete. Če ste tudi onega človeka poškodovali, avstrijska vlada bode gotovo z ozirom na Vašo vzburjenost in nepremišljenost milostno z Vami ravnala. Podvizajte se sedaj in glejte, da pridete brž ko je mogoče v varno zavetje.“

„Dovolite gospod, da tudi jaz spregovorim eno besedo!“ oglasi se eden izmed delavcev in k Vinku bližje stopi. „Ali je res neogibno potreba, da ta naš sosed zapušča svoje domovje? Ali nismo tudi mi tu? Ali bomo še dalje mirno gledali tujo ošabnost in taka neusmiljena početja? Ne, gospod, tega ne moremo več prenašati! Ljudstvo je že nestrpno in težko pričakuje Vašega povelja in maščevalnega dne. Gospod, dajte nam besedo, zaukažite, razpošljite nas, in še v tej noči Vam pripeljemo iz sosednjih vasij stotero oboroženih mož, kateri kakor za igračo v hipu izpodé neljubo posadko iz Vašega gradú. Z največjo pogumnostjo in s premislekom se bomo borili in tudi onih vojakov v mestu se ne ustrašimo.“

„Počasi, počasi, prijatelj!“ seže mu Vinko v besedo. „Ali ste pa tudi pomislili, kake posledice bi moralo imeti sedaj tako ravnanje? Rad Vam verujem, da bi majorja iz Lipnice lahko zapodili, tudi v mestu bi lahko vojake zmogli, toda s tem činom še bi ne bilo vse pri kraju. Prej ko bi se kdo nadejal, bi prišel iz Ljubljane večji oddelek vojakov, in nas bi strašna kazen zadela. Saj še veste, kako je bilo pred štirimi leti. Radosti in veselja ni bilo ne konca ne kraja, ko so kmetje iz mnogih krajev prognali Francoze. Ali kmalu na to je prišel v te kraje s silno močjo general Souchy; njegovi vojaki so vsakega umorili, pri komur so našli orožje. Da še več! Ali se še spomnite, kako smo prestrašeni na naših gorah opazovali, ko se je v mraku nebo žarilo in rudečilo od požara zažganih vasij? V Kostelu in na Poljanah je gorelo, in nihče ni smel gasiti in braniti. To je bilo žalostno! Ta osoda bi pa tudi nas zadela. Zato Vas dobrohotno svarim, ne počenjajte ničesar v nepremišljenej naglosti. Dobro sem vse premislil in svetujem Vam le to, kar je za nas vse najboljše. Preverjen sem, da se bodo v kratkem Francozi borili zoper zvananje napadnike, in takrat zapodimo tudi mi naše vojake, ako se sami ne umaknejo. — Ne premišlujte, Brlogar, in ne mudite se dalje! Čas beži, in Vaši preganjalci so Vam morebiti že za petami! Težka je se vé da ločitev: zapustili ste ženo, otroke in staro mater. Ali tu je moja roka, jaz bodem skrbel za nje, dokler Vas nazaj ne bode; ničesar jim ne bode manjkalo.“

Možato je do sedaj skrival nesrečni mož svojo obupno žalost, ni se pritoževal; toda pri zadnjih besedah mu je skipelo srce, ganola ga je Vinkova ponudba. Kakor voda dolgo podkopava in spodjeda jez, slednjič

pa raztrga vse vezi in se z divjo naglostjo zažene po nižavi, tako se je sedaj nesrečnežu izvil jok iz zamolklih prsij. Na kolena se zgrudi in ihteč moči Vinku s solzami roko.

„Bog Vam plati stotero“ govoril mu je tiho revni begunec, šepetali so okoli stoječi delavci, blagoslov iz neba mu je želel vsakdo, kdor je v onem kraju poznal lipniškega gospoda.

Brlogar vstane in se poslovi. „Upam, da se še vidimo“ pravi odhajajoč in se obrne zadnjikrat proti vasi, nato pa naglo izgine po poti, ki je peljala čez goro v gozd.

Bil je že skrajni čas, da je odšel. Ni še preteklo pol ure, ko prikoraka po poti gori iz vasi — major Besson.

Vinko mu nasproti stopi in ga pozdravi.

„Vi se čudite, gospod Rojar, ko me tako nenadoma tukaj vidite“ pravi major. „Tudi jaz nisem mislil, da bom danes po tem kraju hodil, ali neki neprijeten dogodek me je k temu prisilil.“

„Kaj se je zgodilo?“

„Zločinstvo, uboj, upor! Kmetje so se začeli zopet gibati; današnji drzni čin je menda začetek prihodnjemu uporu. Ljudstvo je nemirno, razdraženo, vse je že za vstanek in boj pripravljeno, samo voditelja še pričakujejo.“ Pri teh besedah major z govorom preneha in Vinka ostro v oči pogleda. „Naj le poskusijo“ mirno dalje govori, „majorja Bessona niso še poznali. Radi bi nas zopet iz teh krajev izgnali, ali sedaj se jim ne bo posrečilo.“

„Jaz ne umejem, gospod major!“ pravi Vinko. „Kaj se je vendar zgodilo?“

„Neki kmet doli v vasi, Brlogar po imenu, se je davkarskim služabnikom trdovratno ustavljal in enega izmed teh s silnim udarcem po glavi smrtno ranil; nato je gori v hribe zbežal. Kljub temu hudodelstvu ljudstvo vendar zločince miluje, ker je moral od doma pobegniti, zoper nas in našo vlado pa že očito godrnjá, češ da neusmiljeno odiramo ter brezsrčno zatiramo kmeta. Naj le godrnjajo, jaz moram svojo dolžnost storiti. Razposlal sem že vojake in beriče, da hudobneža ujamejo. Naložiti mu hočem zgledno strogo kazen, da se kmet zbojí in hrup potihne, da vsakdo spozna, ali smo tudi mi taki strašljivci, kakor so bili oni, ktere so kmetje pred štirimi leti iz teh krajev izpodili.“

„Kaj hočete torej Brlogarju storiti?“ vpraša Vinko.

„Ne vé se še, ali ranjenec res umrje ali se še ozdravi. Gotovo pa je, da zločinec ne odide večletnemu zaporu. Toda bojim se, da bi nam ušel. Ali ste morebiti Vi videli, da je kje mimo bežal?“

Vinko je bil prepričan, da se je Brlogar že davno v gozd skril, ker je tam vse kote in zatišja poznal; ni bilo torej misliti, da bi ga tam tuji nevešči vojaki dobili. Zato odkrito majorju odgovori:

„Da, tukaj mimo je šel na goro.“

„Tukaj gori?“ odvrne čudé se major, ki bi bil tukaj begunca najmanj iskal. „Nič ne dé! Vojaki so šli po nasprotnej poti, na gori se z njim snidejo. Še danes ga bodo imeli. — Gospa Ljudmila, moj ponižni poklon!“ pozdravlja z največjo prijaznostjo gospo, ko se je bližala od kleti doli na pot, kjer je Vinko majorja sprejel in se z njim pogovarjal.

„Prosim te, Ljudmila, pelji gospoda gori v kletino sobo in mu postrezi z vinom in kruhom; jaz še nekoliko pri delaveih pogledam in potem kmalu gori pridem.“

Po zadnjem dogodku v kleti je major hišno gospo le pri skupnem obedu, drugače pa malokdaj videl. Zaradi onega nepričakovanega večernega shoda se je vsak po svoje izgovarjal in opravičeval, kakor se je mogel: Ljudmila je rekla, da je hotela Binčeta in Matevža posvariti in iz kleti spraviti, ker je slišala, da notri popivata; major pa je trdil, da je svojega malopridnega korporala iskal, a ko je slišal krik v kleti, šel tja pogledat, kaj da je. Po tej medsebojnej izjavi ni nikdo več o onej neprijetnej zadevi govoril, in Vinko ni ničesar zvedel. Vendar pa ni nikdo tem izgovorom prav veroval. Ljudmila je bila v vedno večjem strahu, ker se je bala, da bi major le utegnil o skritem orožju zvedeti in da je zato morebiti v klet prišel. Tudi major je često ugibal, kaj bi naj gospa po noči v kleti iskala, in vedno bolj verjetno se mu je to dozdevalo, kar mu je strežaj ovadil. Zato je sklenol na vsak način pri prvi priložnosti bolj pozno po noči s strežajevo pomočjo klet preiskati, da o tej stvari kaj gotovega in zanesljivega pozvé. Pri tem delu pa mu je strežaj z največjo postrežljivostjo ponudil radovoljno podporo; saj se je že več mesecev nad svojim gospodarjem jezil in togotil željno pričakujoč priložnosti, da bi se nad njim maščeval, ker ga je tako žaljivo prezrl ter rajši svojemu hlapcu nego strežaju podelil dobro in mastno službo. Ko se je letošnjo zimo Ljudmila takoj po poroki preselila k svojemu možu na Lipnico, ostalo je njeno dobro oskrbovano če tudi majhno posestvo, ktero je ona kot edini otrok podedovala po svojih stariših, brez gospodarja. Sedaj je Vinko prevzel gospodarstvo nevestine dedšine, ker je pa to posestvo od Lipnice več ur oddaljeno bilo, iskal je med svojimi služabniki varčnega in zanesljivega moža, da bi ga tja poslal za oskrbnika. Vsi ljudje so mislili, da zadobi lipniški strežaj, ki je že več let na Lipnici služil, to dobro službo, in strežaj sam se je že na tihem iz srca veselil te namenjene sreče. Kako prijetno si bo uredil, če tudi ne kot posestnik, vendar pa kot samostalen mož na oddaljenem zemljišči, kako veselo bode živel s svojo že izbrano deklico! Ali prišlo je drugače. Lipniški gospodar ni izbral svojega strežaja ampak svojega že priletnega hlapca za prihodnjega oskrbnika; menda je že ta bolj zaslužil. Kako je to razsrdilo ubogega strežaja! Odslej je Vinka črtil iz cele duše in težko pričakoval časa, da

bi mu povrnil njegovo brezozirnost. Kakor navlašč so mu prišli vojaki na Lipnico; dobro je vedel, kaj njihov pohod pomeni; to je bila najboljša prilika, da škoduje svojemu gospodu. In res, posrečilo se mu je prej, nego je on sam mislil.

Pri svojih raznih opravilih je imel strežaj dokaj prilike, da se je šestokrat sešel in kmalu seznanil z majorjem; s prilizovanjem se mu je v kratkem toliko prikupil, da je zadobil vse njegovo zaupanje. Na njegovo prigovarjanje je sklenol major klet preiskati, nesrečni uspeh onega večera njiju tudi ni prestrašil, ampak šla sta drugo noč bolj pozno in bolj varno v klet, našla oni skrivni zapah, odprla duri, in major se je začudil videč toliko raznovrstnega orožja. Da, še več! Strežaju ni bilo težko pozvedeti, o čem se Vinko s kmeti v vasi pogovarja in kaj tam namerjavajo. Vse to je naznanil majorju in ta je kmalu poznal vse kmete, kateri so bili najbolj sumljivi, dokaze o Vinkovej krivdi pa je imel v roki. Da je ljudsko mišljenje ne le v lipniškej okolici ampak po celej deželi sovražno francoskej vladi, to je že sam prej dobro vedel, vseh ljudij pa on ni smel in ni mogel kaznovati; toda veleizdajsko početje lipniškega gospoda, ki je kmete podučeval in k uporju spodbujal, bilo je tako tehtno in sumljivo, da bi sodnija takega škodljivega podpihovalca gotovo kaznovala z večletnim zaporom ali pa celó s smrtjo. Vsekako pa je bila majorjeva dolžnost gospodu Rojarju občevanje s kmeti nadalje zabraniti in ga zapreti. V začetku svojega bivanja na Lipnici bi bil major to gotovo brez pomisleka storil, ko bi bil razmere tako poznal, ali sedaj mu je branila misel na — gospo Ljudmilo.

Čim dalje je gospod Besson na Lipnici prebival, toliko bolj se mu je utrjevalo prepričanje, da se mila podoba Ljudmile in nje čarobni upliv ne dá več izbrisati iz njegovega srca, da se njegovi hrepeneči čuti ne dadó več utešiti. V mestu izrejen je dovolj opazoval lahkoživno ženstvo, deklic brezsrčno gizdavost, mestnih dam drznost in površnost; častitljivo žensko podobo ljubeče požrtvovalnosti je poznal le iz romanov. Tudi on sam si je stvarjal v mladostnej dobi uzore ženske lepote in kreposti, in kolikor jih še ni popačilo in pomorilo njegovo nemirno življenje, oživljale so se zopet v njegovej duši, ko je opazoval lastnosti mlade gospé. Po celej Evropi je odmeval bojni krik, njegovi tovariši so si nabirali junaško slavo, a njega je vezala njena podoba na samotni kraj in bal se je časa, ko bode moral znabiti za vselej zapustiti Lipnico. Res, Vinko je veliko zakrivil, in major je že hotel proti njemu svojo dolžnost storiti, toda ko je Ljudmila pri obedu tako milo proseče uprla va-nj svoje oči, kakor da bi ga hotela v skrbeh za svojega moža prositi, naj ga ne pogubi, ako se je kaj pregrešil proti francoskej vladi, izgubil je ves pogum in zopet je odložil kazen, ker ni hotel žene tako hudo žaliti; saj bi potem tudi za-nj ne imela nikoli več prijaznega pogleda. Ko je pa drugikrat

Ljudmila mrzlo odzdravljala in se majorja očito ogibala, sklenol je razdražen svojo oblast čez gospoda porabiti in ženo prisiliti, naj bi iz ljubezni do svojega moža tudi njemu privoščila malo več ljubeznjivosti. —

Kmalu potem, ko je Vinko z Ljudmilo v vinograde odšel, dobil je major poročilo o omenjenem dogodku v vasi. Poslal je tja nekaj vojakov; tudi oni sam se je podal v vas in potem gori na goro, ne da bi zločinca iskal, ampak da bi prišel s tem izgovorom v Vinkove vinograde vedé, da je tudi Ljudmila tam; dolgo je že namreč iskal prilike, da bi jej razkril svoje srce. Sicer pa ves dogodek pri Brlogarji ni bil tolike važnosti, kakor ga je major Vinku popisal. Ljudstvo je bilo res razdraženo, toda previdni možje kakor Vinko so kmete svarili, naj sedaj še ničesar ne počenjajo, in major je le zategadel na vsa usta govoril, da bi Vinku pokazal v tem oziru svojo neustrašljivost in pozornost.

Ljudmila pogosti majorja v kletinej sobi in se pogovarja z njim o navadnih stvareh, toda major je kmalu napeljal govor na druge za-nj bolj važne reči.

„Solnce se je že nagnolo proti zatonu in se skriva za pogorskimi vrhovi“ pravi gospa, ko zadnji solnčni žarki zlaté vrhunce vinogradov.

„Mrak se ulega na zemljo, živalstvo in vsa narava omaguje in umira, ko izgubi solnčno gorkoto, živelj svojega bitja“ pristavi major ozirajoč se doli po nižavi.

„Da se upokoji in nove moči nabira, zjutraj pa s toliko večjo čistostjo oživi.“

„Da, oživi se, komur solnce zopet zasije. Ali gorjé mu, kdor zastonj pričakuje vzhoda svojega solnea, tešila svojih gorečih želj. Vedni mrak krije, večna tmina mori njegovo obupno srce.“

S povzdignenim, nemirnim glasom je major razvnet te besede govoril, a svoj žareči pogled polen plameneče strasti je ostro uprl v ljubljeno ženo, da je Ljudmila pred njim strepetala. Dobro je umela pomen zadnjih besed.

„Vi me strašite, gospod major“ pravi nemirna.

„Le mrzlo srce se straši ljubečega glasú.“

„Ne žalite me, gospod, saj Vam je dovolj znano, da sem pri poroki oddala roko in srce!“

Da, možu je oddala roko in srce! V ljubezni in sreči je z njim živela, čemu se torej on, tujec, vriva v njuno družbo? Drugih ozirov za-nj na Lipnici nimajo nego onih, ktere gostoljubnost zahteva. In vendar je major doslej samo zaradi nje zanemarjal svojo dolžnost. Čemu bi pa sedaj še nadalje prizanašal njenemu možu? Saj mu je danes gospa rekla, da jo žali njegova ljubezen, nesebične velikodušnosti pa major ni bil sposoben.

„Pač sem vse to dobro vedel“ odgovori žalostno, „ali tudi ta misel ni zamogla mojemu srcu zabraniti resnih čutov, kateri Vas sedaj tako žalijo. Da bi se zamoglo tako kratko človeškemu srcu zapovedati! Da bi zamogel tudi vojak svoja čutila zatreti! Saj nihče ne pretrpi toliko težav in bolečin nego on. V nemirnem, burnem življenju ga vedno pehajo iz enega kraja v drugi, v divjem boji gleda grozne prizore, nikjer nima miru in obstanka. Pri slovesu od priljubljene družine si užaljen otira solze iz očíj, oddaljen se pozneje vedno spominja na miljeno žensko podobo, ki ga je s svojo ljubeznjivostjo osrečevala. Da, draga gospa, tudi pod vojaško suknjo bije marsikako blago srce, tudi pod trdo skorjo tiči zlahtno jedro. Vi ste videli, kako se je moje srce v ljubezni za Vas vnelo, opazili ste moje proseče poglede, ali Vas je to res žalilo, ali za me nimate ljubeznjive besede, za me res nič — ljubezni?“

„Nikdar!“ vzklikne mlada žena. „To je preveč, kar mi tu besedujete. Ne hodite mi pred obličje s takimi govori, kateri morajo vsako pošteno ženo žaliti.“

„Ne bojte se! S prošnjami Vas ne bom nikoli več nadlegoval. Čemu bi se še dalje prizadeval! Moj moški ponos mi brani, da bi Vas še dalje prosil. V nesrečnej ljubezni mi je srce krvavelo; Vi ste to videli, a moja čutila Vas niso ganola. Varujte se, draga gospa! Tudi Vam pride nesrečna, huda ura. Takrat se pa ne zanašajte na mojo pomoč! Še ozirali se bodete na me, prosili me bodete, ko bode morebiti že prepozno, in radi bi privolili vsakej mojej želji. K temu Vas zamorem še prisiliti.“

Zadnje besede je s posebnim naglasom govoril, potem hitro vstal in naglo po drugej strani odšel, da ga Vinko ni zapazil.

Med tem je solnce za gore zašlo in storil se je temni mrak. Delavci so prejeli svoje plačilo ter se razšli vsak na svoj dom. Vinko naroči oskrbniku, česar je še bilo potreba, nato pa stopi gori v sobo.

„Ali je major že odšel?“

„Ni hotel dalje čakati“ odgovori kratko Ljudmila.

„Čudno je, da se ni pri meni poslovil. Tudi midva morava sedaj takoj odrinoti, kajti pozno je že.“

Na jasnem nebu so se že užigale in svetile nebrojne zvezdice, temna mesečna podoba je svetlejša prihajala, da so trte in drevesa dajala vedno bolj razločno senco. Rahle meglice se raztegajo po dolinah čez vasi, da bi s svojo nežno odejo k počitku zagrnole utrujenega človeka; tam v daljavi se širne planjave lesketajo v mesečnem svitu kakor one v mičnih pravljicah popisane skrivnostne, čarobne dežele. Ljudje in živali se spravljajo k počitku, vedno večja tihota postaja, le ščurek na meji naznanja s svojim otožnim glasom bližnjo trgatav.

Moléc stopa Ljudmila zraven svojega moža, silno kratko odgovarja danes na njegove ogovore. In kako bi ne! Majorjeve besede so jo silno vznemirile. On jo hoče prisiliti? Na kak naén? Kako drugo oblast ima on čez njo in njenega moža, nego če hoče Vinka zaradi kakega krivičnega, izdajalskega čina kaznovati? Nujno je bilo potreba Vinka zaradi tega resno posvariti. Toda kolikokrat je že o tem govorila! Vse zastonj! Vinko je bil prepričan, da major pri njem ničesar napačnega zaslediti ne more, ako ga kdo ne izda. Tega se pa ni bal, ker je pri svojih shodih z vaškimi kmeti vedno previdno ravnal, o orožji v kleti pa ni nikdo vedel razven njegove žene. Večkrat je že tudi svojej ženi trdil, da z orožjem sedaj ne more ničesar narediti. Iz kleti ga ne more spraviti, da bi ga kdo izmed vojakov ne zapazil, ker ga je bilo veliko. Zakopati ga tudi ni mogel, ker so bila tla v onej podzemeljskej kleti skalnata. O tem bi se bila tudi Ljudmila prepričala, ko bi bila oni večer svoje delo pričela. Tudi sedaj bi svarjenje pri Vinku malo pomagalo. Bil je brez skrbi, ker je svojemu skrivališču zaupal. On bi bil moral vse vedeti, kar je major Ljudmili govoril, potem bi bil morebiti stvar bolj na tanko premislil. Ali kako težko je Ljudmili bilo o tej stvari govoriti! Hotela je že govor na to napeljati, ali ko jej je bilo o majorjevih prošnjah in predlogih govoriti, je zopet sramežljivo umolknila. Vendar pa mora Vinko vse zvedeti, to je gospa trdno sklenola, samo zdaj še ne; zdaj še ni imela za to dovolj poguma. Jutre je še čas, ali pa danes zvečer; domá mu hoče vse razložiti, ko bo domú gredé celo stvar prej na tanko premislila.

V daljavi se zasliši Binčevo vpitje. Po neprijetnih dogodkih onega večera ni smel več prosto v klet hoditi; zato je že Ljudmila skrbela. Njegov ljubeznjivi korporal je pa v hlevu v železne sponse uklenen premišljeval o žalostnih posledicah svoje pesniške nadarjenosti.

Ko so bili delavci v Vinkovih vinogradih, hodil je Binče z Matevžem vsak dan tja, natočil si skrivši v odprtej kleti posodo vina in ga nesel svojemu korporalu, da bi mu malo olajšal njegovo bridko osodo. Tudi danes je to storil. Ko je pa po noči domú gredoč s čutaro na vse strani okoli sebe mahal in vihtil, zadel je na ostro skalo, da se je posoda razbila in da je na več krajih iz nje curkoma vino teklo.

Kaj je bilo storiti? Vina ni bilo mogoče rešiti.

„Tega vina kaprol že ne bo pil!“ pravi Matevž z nevoščljivim posmehom.

To je tudi Binče uvidel. Ali kdo naj bi tukaj vino spil?

„Matevž, lepo te prosim, pij, pij!“ pravi svojemu tovarišu in mu posodo na usta nastavi.

Matevž je pil, dokler je mogel, ali tudi njemu se je ustavilo.

„Matevž, pij!“ vpije Binče nad njim, sili ga in priganja, z desno roko drega, z levo mu pa vedno posodo na usta drži, da je bil Matevž

že ves moker. Bog zna, kaj bi bil še z njim storil, ko bi ne bil v obližji začul Vinkovih korakov. Brata se je zbal, ker je imel danes slabo vest, zato je z Matevžem urno naprej utekel. Vinko pa ni zvedel in tudi ne popraševal po uzroku njegovega vpitja.

Pri ovinku, kjer se pot navpično zavije na stran ter nad vasjo dalje pelje proti Lipnici, stal je na strmejši skali visok, suh mož v dolgej črnej suknji. Z roko se je podprl na palico, oči pa je imel nepremično na nebo uprte. Vinkovega in Ljudmilinega prihoda in njunega prvega nagovora ni čul, še le drugi glasnejši pozdrav ga predrami iz njegovega zamaknenja.

„Dober večer! Dober večer! Dobriha!“

Mož stegne roko, sname pokrivalo ter kratko odzdravi.

„Dobro, da ste prišli, gospod Rojar! Bil sem že na Lipnici, ker sem Vas hotel prositi, da bi se jutre zjutraj na gori pri meni oglasili. Tudi iz vasi pridejo nekteri možje. Že veste!“

Vinko prikima in pravi: „Lep večer imamo danes!“

„Kakoršnega že dolgo ne“ pritrди Dobriha. „Da bi človek le ne zamudil časa, kedar zvezde tako razločno z njim govoré.“

Kdo ni poznal v lipniškej okolici Dobrihe? Dobrihe, onega čudnega moža, kateri se ni nikoli smejal, nikoli jezil, kateri se je samotno po gorah potikal, večjidel cele noči prečul in le včasih po noči proti jutru ali pa v deževji in mrazu pribežal v svojo borno osamelo kočo na najvišjem robu v vinogradih! Kdo ga ni zapazil, ko se je pri hudem vremenu in pri bližajočej se nevihti postavil na najvišji vrh ter svojo z latinskimi reki svetega pisma opisano palico žugaje vzdigoval proti temnim oblakom domišljujoč si, da z njenim čudodelnim uplivom in svojo skrivnostno močjo zamore odganjati točo? Marsikak zakasnen potnik ga je videl pozno v noči stati na samotnem kraji ter nepremično v nebo zreti, da bi bral, kar je v zvezdah zapisano. V celej okolici ni bilo nobenega gostovanja, nobene veselice, da bi ne bilo njega zraven. Kdo pa je znal boljše na gosli igrati ali citre ubirati nego on? Toda v sredi radostnega hrupa in burnega veselja ostal je vedno enak, kakor je bil, vselej miren, tih, mrzel kakor pri opazovanji svojih zvezd. Njegovo vedenje je bilo ljudem nedoumno, in nekteri so ugibali, da ta mož nima nikakega čuta, da ima kamen namesto srca v svojih prsih. Ali ta mož je vendar vsako jutro pred svojo kočo željno pričakoval vzhajajočega solnea, tega ni nikoli zamudil, takrat se mu je vselej lice žarilo v radostnem posvečenju. Nihče mu ni povedal, a srce mu je govorilo, da tam kjer solnce vzhaja, tam nekje je živel ali še živi edina oseba, ktera ga je ljubila. Nad štirideset let je minolo, odkar jo je izgubil, ali izmed mnogih tužnih spominov njegovega življenja vzdiga se mu v duhu edina draga podoba, — mila podoba njegove matere, ktera ga je daleč tam na

vzhodu v obilnem bogastvu s presrečno ljubeznijo vzgojevala. Vsako jutro pri vzhajajočem solnci se mu oživi ta ljuba podoba iz davnih, davnih časov. Oživljajo se pa še tudi druge žalostne nemile podobe, ki revnega gorskega samotarja spominjajo na bridko preteklost, na njegovo zapuščeno življenje.

Bil je majhen otrok in se igral sam na vrtu. Hipoma ga zgrabi hudoben, sovražen mož, posadi ga zraven sebe na voz in neprestano se peljata noč in dan dalje proti zahodu. Tretjo noč se ustavita v temnem gozdu, tuji mož ga dene iz voza in se dalje odpelje. Otrok je ostal sam, dà tri- ali štiriletni deček po noči sam v strašnem gozdu! Nobena zver ga ni raztrgala, da bi ga rešila tega revnega življenja; smrt bi bila boljša nego to v grozi in strahu koprneče stanje. Na daljnem domu pa je nesrečna mati obupno vila roke, zdihujoča po svojem izgubljenem detetu.

Pastirji so našli in odvedli ubogega otroka k nekemu kmetu. Kdo pa je in od kod da je, tega mali deček ni mogel povedati. Bil je ukraden in odpeljan v kraje, kjer so ga ljudje v tujem njemu neznanem italijanskem jeziku nagovarjali. Vse povpraševanje in iskanje je bilo zastonj. Nekaj let ga je kmet revno preživel, ko je pa deček nekoliko odrasel, moral je težka dela opravljati, da bi si živeža prislužil. O praznikih je dobil včasi kako knjigo v roke, radovedno je vsakega popraševal, kdor mu je hotel ali mogel povedati, kaj ta in ona znamenja pomenijo. In čudno, najdenček se je prej brati in pisati naučil kakor domači sin, ki je v šolo hodil. Odslej je čestokrat zanemarjal svoja opravila in popuščal delo, po kotih je samotno posedal in prebiral knjige v italijanskem, pa tudi v nemškem jeziku. To je pa njegovega gospodarja toliko dražilo, da ga je od hiše izpodil, naj si drugej živeža išče.

Zopet je taval najdenček sam zapuščen po cesti. Nikogar ni poznal, nikjer ni imel nobenega znanca, prijatelja, nikjer svojega doma, povsodi je bil tuj. Ljudje so ga srečavali, nagovarjali, popraševali in z glavo majaje dalje šli. Tropa cigánov ga je našla in s sabo vzela. Gnusilo se je dečku divje življenje teh vlačugarjev, ali nekaj ga je pri njih z vso silo ná-se vleklo, to je bila njih mična iz čutil izvirajoča godba. Ostal je pri njih tako dolgo, da se je godbe naučil, nato se je pa podal sam dalje križem svetá. Tam proti vzhodu so ljudje govorili drug jezik. Ali ni on teh glasov že nekje slišal? Da, dobro se spominja, to je jezik njegovega detinstva, tako mu je v onej kratkej, srečnej dobi mati govorila, to je njegov mili materini jezik. Tukaj mora biti tudi njegov dom! Hodil je iz enega kraja v drugi, od hiše do hiše; ljudje so radi poslušali njegovo lepo godbo, njegove otožne pesni, radi so mu dajali obilne darove. Ali če se je mladi goslar kakemu duhovniku za blagi dar hvaležno zahvaljeval, postal je še čestokrat, premišljeval, slednjič pa boječe poprosil, ali nima gospod kake knjige, ktere sam več ne potrebuje, bodisi v itali-

janskem, nemškem ali pa slovenskem jeziku, morebiti kako podučno knjigo o zvezdah? Prijazno se mu je nasmejal dobrohotni župnik, rad mu je ustregel, ukaželjni fantič je pa bral knjigo od konca do kraja in si vse zapomnil.

V mnogih letih je prehodil vse slovenske kraje, videl je veliko mest in vasij, ali onega kraja ni mogel najti, ktereга bi zamogel svoj dom imenovati. Utrujen na telesu, užaljen na duši sklenol je svoje vedno potovanje opustiti, napravil si je v lipniškej okolici na vrhu vinogradov majhno borno kočico in tam je ostal. Svojega imena ni vedel; ljudje so mu poprej rekali „najdenček“, v lipniškej okolici pa so ga imenovali „Dobriho“, in to ime je pridržal. Prebivalcem tega kraja je točo odganjal, po noči je nebo opazoval, sicer pa kot priden samouk marljivo vse knjige prebiral, ktere mu je Vinko dajal, da je poleg svoje vraže vendar več vedel nego drugi navadni ljudje. Pri teh opravilih pa ni zamogel gorečega hrepenenja po svojem domu v prsih utešiti. Mnogokrat so se iz gore doli po dolinah v tihej noči razlegale njegove žalostne pesni, kterih ni nihče poznal, v tužno-hrepenečih melodijah, kterih ni nikdo doslej slišal. Groza je sprehajala potnika, ko je v popolnočnej uri čez goro gredé slišal njega v temnej koči glasno popevati svoje tožeče žalostinke. —

„O gospod!“ odgovarja Dobriha, ko ga Vinko popraša, kaj zopet danes opazuje. „Kdo bi se naveličal opazovati to čarobno krasoto? Kako bi zamogel dovolj občudovati neskončno stvarnikovo veličastvo?“

„Prav imate!“ odvrne Vinko. „Nedoumne so človeku skrivnosti stvarjenja.“

„Ali marsikaka skrivnost se razločno razodeva, ako jo hoče človek umeti. Ali vidite ono zvezdo na južnem nebu?“ Dobriha se po konci spne in s svojo dolgo roko in še daljšo palico dotično zvezdo pokaže.

„Da, da! Z rudečkastim svitom se odlikuje od drugih zvezd. To je planet ‚Mars‘.“

„Dobro, dobro! To je Mars! Mars — strašni bog boja in krvi. Kdo bi ne umel danes tvojega migljanja, tvojega nenadnega lesketanja!“ Nato se Dobriha zopet zamisli v svoje opazovanje in kakor da bi bil sam, bolj tiho zá-se dalje mrmra: „Orožje rožlja, konji ceptajo. Topovi grmé, vsakdo poišče svoj meč krvavi. Da, vsi se bodo zopet vrgli na orjaškega velikana, a uboga Kranjska bode zaječala v bojnej sili. To je obupni krik sirot, to so strašni bojni prizori.“

„Po tej vojski pa pride zopet blagi mir, sreča in blagostanje v deželo“ pravi Vinko.

„Po tej vojski pa pride zopet blagi mir v deželo“ ponavlja Dobriha. „Kranjska dobi zopet svoje prejšnje vladarstvo, ali naš rojak še ne za-

dobi svoje prave veljave. Daleč, daleč so še časi, ko mu bodo milše zvezde kakor zdaj sijale.“

Počasi, tiho in komaj umevno je te besede izustil; zraven je nepremično zrl na nebo, in oči so se mu čudno v mesečini lesketale.

„Vinko, pojdiva domú!“ poprosi Ljudmila. Že prej so jo težile misli zastran majorjevega grozečega govorjenja, a ta grozni ponočni prizor jo je še bolj oplašil. Domú gredé se je plaho naslanjala na svojega moža, tisoč-skrbij in hude slutnje so jo nadlegovale, ko je premišljevala, kake nezgode bi se utegnole Vinku v tem nevarnem času pripetiti.

„Danes si pač nekako otožna!“ omeni Vinko.

„Želela bi, da bi bila že domá“ odvrne Ljudmila.

„Hoja te je utrudila, pa nevéšec ti je bilo Dobrihino pretirano govorjenje. Pomiri se, draga moja! Kdo bi se za to zmenil! Saj ga poznaš, da je nenavaden in čuden mož.“

„Ali nekoliko od tega, kar je narekoval, se vendar utegne zgoditi“ odgovori boječe Ljudmila.

„Kdo bi zamogel vedeti, kaj ga jutre čaka. Hitro se zgrudi človeška sreča. Glej, kako lepo se od tukaj vidijo v dolini poslopja naših bližnjih sosedov. Sedaj že pač vsi mirno počivajo, da jih zopet solnce zbudi k novemu delu. Toda ena družina v vasi danes ne uživa pokoja, kajti današnji dan jej je prinesel hudo nesrečo.“

Mirno je ležala tiha vas doli pod potjo v gorskem podnožji. Kako željno je pričakoval okrepčevalnega nočnega pokoja utrujen delavec, ki se je v vročem poletnem dnevu toliko prizadeval in potil. Spanje mu utrdi onemogle ude, da se drugo jutro zopet čvrsto dela loti. Da bi se tako zamoglo tudi trpeče srce umiriti! Marsikak nesrečnež si tu doli v vasi na trdej postelji podpira glavo in zastonj pričakuje, da bi ga spanje upokojilo, da bi vsaj za nekoliko trenutkov pozabil grenke bolesti skrbečega srca. — Tam pri vrtnej ograji sloneč ozira se mladeneč od nočne svetosti očaran hrepeneče v daljavo. Neizogibljivi srčni nagoni ga vabijo v daljni tuji svet, kjer bi užival v prej nepoznanej sreči lepše življenje, prsi se mu širijo in po dolini odmeva njegovo petje:

Sekaj, sekaj smerečico,

Da boš mi delal barčico!

„Ali čuješ naše domače pesni“ prične zopet Vinko govoriti, „ta mili izraz občutne duševnosti našega naroda? Kar je ljudstvo iz davnih časov do sedaj doživelo in pretrpelo, kar ga je veselilo in žalostilo, vse njegovo čuvstvo je nadarjen pesnik iz njegove srede v sladke pesni zлил, da ostanejo njegov duševni zaklad, zrealo njegovega življenja. Z njimi teši mati svoje nepokojno dete, v njih najde deva vesel odmev svojih nežnih čutil, starčeka pa opominjajo one na lepe pretekle čase.“

Vinko postoji s svojo spremljevalko ter proti dolini obrnen željno poslušá daleč se razlegajoč in žalostno zategnen glas :

Odrin', odrin' od kraja preč,
Ne boš me vid'lo dekle več.

„Promethej odvede ogenj in ga izroči človeku. Ogenj je prižgal neugasljivo hrepenenje po večnej lepoti in resnici. Neutrudljiva marljivost vedoželjnih mož si je neumorno prizadevala doumeti bistvo vseh stvari, kiparji in slikarji so izdelovali prelepe podobe, kakor so si jih v največjej krasoti namišljali. Pesniki so v davnih časih proslavljali in opevali svoje uzore, kakor jih je rodila njih živa domišljija, v svojih divnih poezijah so jih kakor v svetišči kazali strmečemu ljudstvu. Ali kdo je zamogel kipu udahnoti življenje, kdo od njih je ugledal na svetu svoj ideal uresničen, kje je našel življenje, kakor si ga je stvarjal v svojem duhu? Iz pesnij je zadonela mila tožba po nedosegljivem raji, boginja petja je zagrnoła svoj užaljeni obraz. Nesrečna Sappho se je iz strme pečine vrgla v peneče morje, da bi ugasila žareči ogenj svojih prsij, in naša deklica dandanes revno žaluje po svojem izgubljenem ženinu.“

Vedno bolj tiho in rahlo je donela ponočna pesen; komaj razločno sta čula Vinko in Ljudmila iz daljave njene zadnje besede :

Sklenila je bele roke,
Točila grenke je solze.

Sveta noč razgrni svojo čudezno moč čez tiho dolinico, zaziblji revnega zemljana v mirno spanje! Sladki sen popelji njegov potrti duh v zračne višave, na rajske livade sreče in blaženosti!

(Dalje pride.)

Moja ladja.

Jadraj ladja, blago moje!
Jadraj mi v neznani svet;
Zročim ti življenje svoje,
Brzo svoj pospeši let.

Se ne boj morjá globine,
Srda se valov ne boj;
A ne straši se sipine,
Jaz sem sam poveljnik tvoj.

Naj grozč oblaki sivi
In vrtinci naj šumé,
Strele kakor gadi živi
Švigajo naj sem ter tje;

Naj vihar valove pluje
 Čez tvoj očrneli krov:
 Plavaj ladja mi na tuje,
 Nesi v svet me brzo nov.

Pod teboj pogina žrelo
 Naj zazija kateri dan:
 Se ne plaši, plavaj smelo,
 Daleč ni več svet neznan.

Krepko ti imaš krmilo,
 Kažipot ti je kompas,
 Zmagovito odbijaj silo,
 Kormanus sem tebi jaz.

Nesi mene, blago moje!
 V lepši tje neznani svet;
 Zročim ti življenje svoje,
 Pravo le zadeni kret.

J. Frankolski.

Obljubljena.

I.

„Pavlina, nocoj pa zgodaj pripravi večerjo in podelaj, kar se odlagati ne more, kajti jutre hočem vstati, ko prvič petelin zapoje, saj veš, šest ur potrebujem lahko v glavno mesto in ob devetih je že obravnava pri krvavej sodnji in gospoda ne čaka rada“ pravi završki mlinar, sivolas, upognen, majhen mož svoje osemnajstletnej hčeri, ko neki večer vodo na jezu zapre in gredoč mimo kuhinje z ogorkom raz ognjišča pipo zažiga.

Deklica črnolasa, črnooka in vitka, kakor da bi bila vzrastla v enem dnevu, najprvo lahko zbledi, ko čuje resne očetove besede, potem tresoč se pravi: „Ne skrbite oče, vse bode gotovo, kakor želite, in da ne zaspim jutra, hočem čuti, predivo sem že pripravila in kolovrat uredila. Pri preji mine urno čas in ura se v noči tudi čuje iz zvonika“.

Zgovorivši še bolj zbledi in nepremakljivo zre v žareči ogenj na ognjišču, kakor bi hotela le njemu odkriti gorje, ki jej leži že dolgo kakor skala na prsih — in človeka nima, ki bi jo umel.

Stari mlinar sicer kratkoviden in videzno trdega srca zapazi zadrego svoje hčere, in neprijetno mu je to. Vtaknovši še en ogorek v kratko cevno pipico, akoravno se mu je dim že v kolobarjih valil izmed neprenehoma gibajočih se usten, pristavi:

„Zdihovati zaradi tega ni treba. Saj veš, kako je. Jaz sem trpel dolgo in hudo kakor kamen na cesti. In vse bi bil pozabil, ko bi on ne

bil jemal moje časti. A poslednjega ne morem, ne morem. Pošten sem bil v najhujšem času, ko nisem imel drugega ko zdrave roke in tebe petletnega otroka, ko sem v zimi v gorah po plazih in prelazih drvaril in po noči po skednjih prenočeval, potem ko so mati — umrli. In zdaj po tolikoletnem trudu, ko mi je sreča nekoliko milejša, naj trpim, da se onečastuje moje in tudi tvoje ime? Ne Pavlina, verjemi, tega ne morem“ pravi posled starec, in da bi zakril skrivno togo, ki se mu je izbudila pri takovem spominu, molčé v sobo odide.

Deklica ostane sama pred ognjiščem.

Ne, poslednje ni resnica. Neštevilno mislij, nejasnih mislij se jej podi po razburjenej glavi, katerih si raztolmačiti ne more. Zapuščeno se je čutila že prej, kaj bode še le zdaj, ko je zapleten oče v veliko pravdo s sosedom iz vasi, s ponosnim Hrastarjem. Ali ne bodo v nedeljo, ko k maši ali od maše gre, kazali sosedge za njo rekoč: pogledjte jo, mlinarjeva je, ktere oče seje sovraštvo med znance in nekdanje prijatelje, ali se je ne bodo ogibale odslej njene prijateljice in znanke kakor nestrpljive sosedinje in — o tega ne more preživeti, kako more misliti zdaj ona na Valentina.

Kakor vihar z gručo temnih oblakov višnjevo nebo zatemni, tako obspó otožne misli njeno sicer jasno čelo. In kakor jame pred silno nevihto padati težka kaplja za kapljo, tako se vderó curki iz deklčinega očesa v žareče oglje na ognjišči, da pogasé posamezne ogorke. Ko bi mogle izbrisati tudi nesrečno očetovo pravdo, koliko bi jih hotela točiti!

Dolga je bila ista noč. Brez spanja in z vročo glavo je sedela Pavlina na postelji svoje podstrešne spalnice. Tudi nebo jej ni bilo prijazno nocoj. Še pred polnočjo se je jela skrivati luna za oblake in od daleč se je čulo zamolklo gromenje. Blisk za bliskom je švigal in razsvetljeval za trenotek drevje na vrtu in tiho cesto proti vasi, kajti mlin je stal nekoliko višje ob robu smrekovega gozda.

Posled se vlije ploha, fantovska pesen vračajočih se mladenčev iz bližnjih vasij, v kterej pozna ona posamezne glasove, potihne.

In poslednje jo nekako pomiri, kajti njega ni med njimi. Domá je ostal, z njo čuti in trpi morda ter skrbeč pričakuje prihodnjega dne, ki odloči menda njuno bodočo osodo.

Dolgo potem se še le zaziblje v kratke sanje, kajti prvo petelinovo petje jo splaši iz njih ter spomni storjene oblube.

II.

Dolgočasen je bil drugi dan. In na Zavrhu, tako se je imenovalo v zakotju med jelovimi gozdi ležeče selo, h kateremu se je prišteval tudi samotni mlin, bilo je mrtvo kakor še nikedar. Vsi gospodarji in sploh odrastli ljudje razven onemoglih starcev in nekaj gospodinj in otrok so

odšli v mesto k obravnavi pri krvavej sodbi, eni pričat zoper mlinarja in Hrastarja, glavna nasprotnika, drugi pa so bili tudi sami v to pravdo zapleteni.

S težkim srcem je pričakovala Pavlina proti večeru svojega očeta. A ura je minola za uro, mrak se je ulegel in nikogar ni iz mesta.

Pozno v noči se še le čujejo od daleč posamezni vozovi in ko pridrdra prvi v vas, zvé se kakor blisk novicea, da je izgubil pravdo Hrastar in vsi ki so pričali zá-nj, da so ga odvedli celó v ječo in da je mlinar nedolžen. Po krivem je namreč razširil njegov nasprotnik glas, da izmenjuje ponarejene denarje, ktere mu izdeluje neki tujec. Tako lepe noči še ni bilo nikedar v završkem mlinu.

Pavlina ni mogla zvedevši veselo in žalostno noviceo pričakovati svojega očeta domá, hitela mu je nasproti in ga privedla kakor slavnega zmagovalca v tiho domovje.

In ko sta sedela potem pri mizi v kotu pod razpelom z olkovim zelenjem okinčanim, naslonila se je zaupljivo ná-nj, uprla svoj veselja moker pogled v njegove oči in dejala: „Oče, ne razumem vas. Očiščeni ste strašne krivde, ki je sramotila po nedolžnem našo hišo in vendar niste veseli, na čelu vam berem, da vam še neka skrivnost srce teži“.

Tihota nastane potem.

„Ti si srečna Pavlina, kajti svet sodiš po podobi, ki se ti kaže, žale izkušnje ti še niso zagrenile sodbe“ povzame čez nekoliko starec in nadaljuje potem:

„Jaz sem nedolžen, to je res. O tem mislim ni dvomil nihče, ki me pozna. On pa, ki je bil nekdanj moj prijatelj, dà največji dobrotnik, pa se je hotel maščevati nad mojo nedolžnostjo, ker krivice ni našel. Le poslednje me žali, teži tako da bi četrmino svojega življenja dal, ko bi ne bil doživel takove grenke izkušnje. Videti in čuti bi ga bila morala ti pri sodbi, kakova sredstva in zvijače je rabil, da bi me uničil, dà čudili so se celó sodniki, kako more strast in zavist spremeniti nekdanjega prijatelja v takovega nasprotnika.

In ta sprememba ima svojo zgodovino, ktera ti je neznana. Jaz ti je nisem hotel odkrivati, dokler si bila še otroče in pozneje sem dejal, boljše je, da je ne zvé prezgodaj ali nikedar. Zdaj je uničeno vse. Minolost se mora pozabiti, le ker je tebi na korist, čuj nekaj iz prejšnjih let.

Jaz sem se rodil, to ti je znano, v lesenej oglarskej koči visoko gori na planini, ktero je odnesel, ko sem ravno jel hoditi, neko spomlad snežen plaz v prepad in z njo vred mojega očeta. Z materjo odideva potem, izgubivši vse, v dolino, kjer naju sprejmó stariši sedanjega Hrastarja pod streho. In tam sem odrastel s prva od žuljev svoje matere, kmečke dekle, in ko sem bil večji, služil sem sam za hlapca. S Hrastarjem sva bila največja prijatelja, dà sosedje so naju imenovali brata.

Ko je prišel čas, da je bil poklican najstarejši sin, moj prijatelj v vojake, bila je nepopisljiva žalost v rodbini. Tudi on sam se je skrival, saj dobro se mu je godilo in vojaški kruh so močile tedaj dolgotletne solze.

Zaradi tega se mi je smilil. Očetu pravim neki dan: „Pustite mene v vojake mesto Petra, le poldrugo leto sem mlajši, poznali me ne bodo in beraškega sina tudi pozneje ne vedó iskati. Saj jaz nisem imel pričakovati ničesar. Mati so mi leto prej umrli, doma nisem poznal. Veselja in žalosti je jokala vsa hiša, ko sem se poslavljal in gospodar mi je obljubil, da mi hoče podeliti nekaj posestva, ko se vrnem, da mi ne bode treba služiti na starost.

In šel sem. Nihče razven domačih ni vedel kam. Služil sem šestnajst let cesarju, boril se v petih bitvah, v poslednji mi predere sovražna krogla desno roko in zaradi tega sem bil odpuščen pred koncem vojske.

Vrnil sem se na Zavrh, drugam nisem znal in vedel in tú sem našel sedanjega Hrastarja mladega gospodarja; očeta in matere njegove nisem videl več in potujil sem se sam, nihče nekdanjih znancev me ni spoznal.

Vesel je bil prijatelj mojega prihoda, da so mu solze kapale raz lice, dobro sem živel pri njem in ko sem ozdravel, podaril mi je sedanji mlin „v znamenje večne hvaležnosti“, kakor mi je zagotavljal.

In lepe, dà najlepše dni sem preživel tu. Mlinarjenje mi je dajalo dovolj zaslužka in tvoja rajna mati, večna luč naj jim sveti, prinesli so tudi nekaj stotakov v hišo.

Vendar sreča je opoteča. Stara si bila še le štiri leta, ko zadene strašno gorjé našo okolico.

Neki vroč poleten dan se utrčajo oblaki, ploha se vlije, hudourniki prideró, v malo urah je bil ves okraj preplavljen, njive in travniki s peskom in kamenjem zasuti, celó mnogo živine in — nekaj starejših ljudij in otrok je odnesel kakor reka naraščen potok. Spominjam se, kakor da bi bilo včeraj. Tudi naš mlin je bil v nevarnosti, zatorej svetujem tebi, da odideš na vzvišen kraj za mlinom, med tem ko jaz najpotrebnejše reči iz hiše pospravljam. Na enkrat čujem tvoj obupni krik. Prestrašen hitim na prosto, kjer mi kličeš ob robu potoka, da je ravno zdaj odnesla voda Hrastarjevega Valentina le pet let starejšega od tebe in da si mu hotela pomagati, padla v vodo, a poprijela se za vejevje in rešila, on pa izginol. Jaz ne poslušam dalje, ob potoku hitim in ko zagledam utopljenca, planem za njim v valove in rešim s smrtno nevarnostjo otroka svojega prijatelja. Položim ga v travo, a on se ne zavé. Z velikim trudom se nam posreči, da ga oživimo. Vsi kličejo, da si le ti rešila Valentina in Hrastar moj prijatelj te prime za roko, pelje k utopljenecu in pravi s solznim očesom: „Če ozdravi Valentin, želim in izrečem javno danes, da naj bode tvoj ženin enkrat. Ti si ga rešila in le ti imaš pravico do

njega.“ Vsi okoli stoječi ponavljajo isto in vidva postaneta obljubljenata že v otročjih letih.

In odslej sta živela kakor brat in sestra in vsa soseska je vaju le obljubljenca imenovala.“

Molcé je poslušala Pavlina do sedaj očetovo pripovedovanje, a pri zadnjih besedah je vidno zbledela in se trudila zakriti svojo zadrego.

„A kmalu potem“ nadaljuje oče ne opazivši hčerine tesnobe, „se je mnogo spremenilo.

Povodenj je storila soseski neizmerno škode in največ Hrastarjevemu posestvu. Njegove najlepše njive in travniki so bili zasuti, sam je bil kakor brez uma. Prosil je mene pomoči in ker sem si z delom opomogel, posodil sem mu, kar sem imel v gotovini. A kaj je to njemu hasnilo, ki se je odslej odtegoval delu; njegovej potrebi je bila moja pomoč kakor kaplja v morji. Povrh se je udal še pijači. Ogibati se me je jel in videl sem, da me zavida zaradi moje zadovoljnosti.

Neki dan dobim od sodnije tožbo, v kateri me Hrastar toži za zaostalo plačilo za mlin. Zdajci se mi odpró oči. K njemu hitim ter mu očitam nepoštenost nasproti meni, kteremu je toliko hvaležnosti dolžen. On noče o ničemer vedeti.

Plačam mu potem z nepopisljivim trudom vso zahtevano svoto, ogibljem se ga kakor malopridnega človeka, a tudi to mu ne zadostuje.

Naključje hoče, da sem bil prisiljen tudi pričati zoper njega v neke pravdi, ktero je z bližnjo sosesko po krivici začel in jo izgubil. Ne da bi se sramoval svoje neznačajnosti, izkuša še le, kako bi se nad menoj maščeval.

Iz tega uzroka mi pošlje, kakor sem pozneje zvedel, tujega človeka v hišo, ki me prosi, da bi smel nekaj dnij ostati pri meni, ker je bolehen in dalje ne more.

Jaz ga z veseljem sprejemem ter mu odkažem podstrešno sobo. Ondi je bival miren, da smo komaj vedeli, da imamo tujca pod streho. Kaj se je zgodilo pozneje, ti je znano.

Gosposka je zasledila silovitega ponarejevalca denarjev v mojem mlínu, poklicala me pred sodbo in še le danes sem se rešil sramote, ki mi je obelila glavo.

Takovo je prijateljstvo Pavlina, mene je storilo nezaupnega in nesrečnega.“

Po teh besedah nastane tihota.

Čez nekoliko časa povzame zopet oče:

„Ime „obljubljenca“, to umeš, lahko je zdaj brez pomena. Valentin je sicer pošten mladeneč, a ti ne smeš misliti ná-nj, če hočeš, da ne pomnožiš mojega gorjé.“

Pozna ura se je čula iz zvonika, ko se razideta oče in hči, prvi pomirjen, da je z današnjim dnem očiščena njegova čast in ime, deklica

pa, o ko bi videl kdo njeno razburjeno srce, raztolmačiti bi si mogel, koliko grenkih ur in solz se bode še vrstilo zaradi nesrečnega imena globoko v prsi zapisanega, ki se odslej zove mesto „obljubljenca“ le skrivna ljubezen.

III.

Nekaj tednov pozneje je bil v bližnjem mestu semenj. Polna cesta ljudij je hitela na trg, razgovarjala se o kupčiji, prepirala in smejala ter bila kakor navada ob takej priložnosti dobre volje. Tudi Pavlina se napoti v mesto. Posebnega opravka ravno ni imela, a neka tesnoba jo je silila od doma.

Nekaj časa je hodila v družbi deklic iz vasi. A ker jej njihova veselost ni ugajala, rekla je, da ima v selu ob stranskem potu opravek in zavila jo na daljšo pot skozi hrastov gozd.

Komaj jo zakrije zelenje njenim tovaršicam, zagleda pred seboj moškega sejmovalca.

Bil je Valentin.

Zatorej pospeši korake in ko doide mladenča, ga takoj nagovori: „Valentin, če se ti preveč ne mudi, pa skupaj hodiva, da bode kračji čas!“

Mladi znanec se ozre, zarudi in dene:

„Stransko pot sem ubral, družčina mi že davno ne godi, vendar ti Pavlina, si mi draga spremljevalka, če si upaš hoditi z menoj.“

Pri teh besedah upre svoj pogled v zarudelo deklico, kakor da bi hotel vprašati, ali je mogoče, da ti je po volji moja družčina.

„Zakaj bi se te ogibala Valentin, prijatelja sva bila od mladih nog in saj veš, kako so naju imenovali ljudje“ pristavi Pavlina in povesi obraz, da bi zakrila leskečo solzo v očesu.

„Imenovali so naju obljubljenca“ nadaljuje z mehkim glasom spremljevalec.

In ko izreče poslednje besede, postoji, prime plaho deklico za roko in pristavi: „Pavlina, zakaj si me rešila iz valov, mislil sem že tolikokrat in posebno danes, ko sem tu po samotnej stezi korakal. Odgovori, ali bi ne bilo boljše za me, da bi se bil utopil nedolžen otrok? Nesreče rojstne hiše bi ne bil doživel, očeta, lastnega očeta bi se ne sramoval in — tebe — bi ne ljubil.“

Pri zadnjih besedah stisne dekličino dlan, ki je počivala v njegovej desnici in hoče urno oditi v gozd brez steze in pota.

„Valentin, kaj govoriš?“ vzklikne deklica, ulovi spremljevalca za roko, pridrži ga in pravi: „Utolaš se Valentin. Vsak, ki te pozna, te miluje in te ima rad, in jaz — molim vsak večer za tvojo srečo.“

Kakor iz sanj se predrami mladenec pri teh besedah, desnico deklici podá in z veselim glasom pravi:

„Pavlina, ali je mogoče, o reci še enkrat, in razsvetli se mi oblak, ki leži kakor môra na vseh mojih mislih, da ne vem več kaj delam in pravim, da se umikam ljudem kakor hudodelec in razbojnik.“

Menda ne vedé stisne pri teh besedah spremljevalka podano jej desnico in polglasno pristavi: „Valentin, ne smela bi sicer govoriti tako, greh je delati zoper voljo starišev, a jaz ne morem drugače. Ti si nedolžen in Bog neki ne kaznuje otrok zaradi roditeljevih prereh.“

Veselja se zdajci Valentinu razsvetli obraz, dvigne klobuk in ga vrže v mah; leže poleg njega in ko mu deklica prisede na polomljen starikav hrast, jej z veseljem govori:

„Pavlina, ti si moj rešilni angelj. Odkar govorim s teboj, odpala mi je skala raz prsij, torej čuj vse in zvedi, kakove misli mi rojijo v glavi: Kar so storili moj oče zadnjo krivico tvojemu roditelju, mi ni ostati več v domovji. Kaj tudi hočem? Matere nimam, posestvo mi lahko vzamejo vsak dan upniki, če hočejo, sosedje se ogibljejo naše hiše in oče — saj veš, kako je — so obsojeni v sramotni zapor.“

• Pri teh besedah zakrije obraz v mahovje in ko se razjoka kakor petletno dete, ki je mater izgubilo, nadaljuje:

„V najem hočem dati posestvo, kolikor je še našega in zaradi tega sem hotel obiskati danes očeta v ječi, če mi dovolijo k njemu, in potem Pavlina, rečem: Z Bogom, rojstni kraj! Tako daleč grem, da me ne pozna nikdo več, tamkaj si hočem poiskati službo v mlinu, saj sem se pri tvojem očetu izučil mlinarjenja in delati hočem noč in dan, stradati hočem, da si prihranim vsaj toliko, da rojstno hišo in eno njivo rešim; še le potem se vrnem. In ako se mi to ne posreči, Pavlina, z Bogom! Danes se vidiva zadnjikrat. Zahvalim se ti še enkrat, da si mi življenje rešila.“

Izgovorivši skoči kvišku in hoče molcé oditi. A deklici skipi žalost in — sočutje do vrha. Okoli vratú mu roki ovije in jokajoč pravi: „Valentin, ne hodi, poslušaj me in ubogaj! Nesrečnega očeta ne smeš zapustiti. In tudi jaz“ — poslednjega stavka še ni izgovorila, ko se ozre Valentin čez ramo nazaj in njuni očesi se ujame. V sladkem objetji spoznata, da sta srečna, nepopisljivo srečna.

IV.

Čudno, kar je sklenola moška glava in po cele noči premišljevala o svojem bodočem dejanji, prečrta slabotna deklica. Kar je okusilo toliko modrijanov pred njim in za njim, čutil je tudi Valentin, da ima ženska nepresegljivo moč do moškega srca in da se kakor pihljaj z ločjem ob morji igra z njegovimi visoko letečimi mislimi in sklepi.

Vrno! se je torej; niti na semenj ni šel, ker je Pavlina tako hotela in domú gredé je zidal druge gradove, ker so mu prve odnesli ljubezni

valovi. In prepričal se je v svojem modrovanji, da še morda le ni vse kakor si je mislil izgubljeno.

Ker je bil polnoleten, začel je sam gospodariti. Najprvo je prodal toliko posestva, da je največje dolgove doplačal.

Ostalo mu je le še poslopje, vrt in majhna njivica, pa še nekaj ne ravno silnih dolgov.

Njegov položaj ni bil krasen, a zaupanje v lastno moč ga je pre-stvarilo kakor čez noč v pravega moža. Potok, ki je mejil njegov vrt, porabil je v svojo korist, postavil si s pomočjo dveh sosedov žago, kupil les in žagal brez truda za plačilo in za trg.

Sreča mu je bila mila. Že v prvem letu si je nekoliko opomogel, poplačal zaostale dolgove in postal samostalen gospodar.

Z neutrudljivo delavnostjo si je pridobil zopet nekdanje dobro ime Hrastarjeve hiše, sosedje so mu bili vedno prijaznejši in tudi završki mlinar se je čudil, kako je mogoče, da izredi nepošten oče takovega sina. Neprijetno mu ni bilo, če so govorili ljudje iz cerkve in polja gredé zopet o nekdanjih „obljubljenicah“; saj kako bi bila mogla ostati tajna Valentinova ljubezen.

Kar je bilo jasno vsej okolici, zvedel je tudi oče, a baš ostro ugo-varjal ni. Da, semtrtje mimo Hrastarjeve žage gredôč postal je celó pri jezu, poprosil ali ponudil Valentinu pipo duhana in z njim o lesnej kup-čiji ugibal.

Isto poletje je bilo vroče in brez deža, da nihče ni enakega pomnil. Vsi manjši potoki na daleč okrog so se posušili in selo Zavrh je postalo nekako imenitno zaradi obile vode in bilo za razno obrt kakor stvarjeno.

Tuji, ki o poletnem času radi hladne in zdrave kraje obiskujejo, zvedó tudi o Zavrhu.

Že nekaj tednov pozneje se naseli v vaškej krčmi, kakor se je go-vorilo, bogat tujec. Ker mu je kraj dopal, sklenol je tukaj ostati in si višje ob vodi sezidati umeten mlin. Zaradi tega se seznanil s starim za-vrškim mlinarjem, ponuja mu celó dober zaslužek v novem podvzetji in postane njegov prijatelj.

Še isto jesen stoji lepo novo poslopje, kakoršnega Završčanje še niti videli niso, v gorskem zakotji in privabi precej življenja v ta kraj.

Ker se je mlelo za daljno tuje mesto, pridobé si vaščanje z vožnjo precejšnji zaslužek in zaradi tega tujega gospoda prehvaliti ne morejo.

Da je bil tujec že v začetku s starim mlinarjem prijaznejši kot z drugimi ljudmi in da je celó pogosto pod njegovo streho zahajal, kmetom ni bilo ravno prav povšeč in radovedne ženice so uganjale iz tega, da baje Pavlina njemu godí in da bi takov gospod, bogat in imeniten za njo ne bil napačen ženin.

O tej govorici zvesta tudi obljubljenca. Pavlini se je takovo sklepanje smešno in nerazumljivo dozdevalo, Valentin pa je zbledel vsakokrat, bolelo ga je to nepopisljivo, a vendar deklici ni kazal svoje nevolje.*

Zaljubljenost je vedno zavidna in črnogleda, povsod misli videti tekmeца svojej sreči.

Bila je svetla jesenska noč. Valentin je bil zaradi nekih kupčijskih neredov precej slabe volje. Zaprl je torej prej kot je bila sicer navada žago in odšel proti zagorskemu mlinu.

Prišedši pod okno čuje tuj glas v sobi in se prepriča, da je gosposki tujec ondi. Pozneje tudi zapazi, da je Pavlina sama doma in da tujčevo vedenje in govor priča o vsiljenej ljubezni proti njegovej nevesti.

Nepopisljiva strast in maščevanje skipi v njegovih prsih; saj mu je jasno, da je Pavlina nedolžna.

Ko pa hoče dalje, odpró se duri in s solznimi očmi mu pride Pavlina nasproti. Molčé se oklene njegovega vratú in toži o krivici, katero jej dela tujec.

To mu je bilo dovolj. A ker se čujejo od daleč stopinje iz vasi se vračajočega očeta, poslovi se meneč, da je boljše, ako se ogne nocej gosposkega tekmeца.

Prišedši na višino, kjer dela potok globok tomun, sede na kamen ob bregu.

Domú ne gre, ondi je dolg čas in puščoba, v krčmo tudi ne. Brali bi mu pivci na obrazu, da je slabe volje, pikali bi ga morda zaradi tega tujca, in on je danes preobčuten za takove šale.

Ko v take misli utopljen na samoti sedi, napolni nepopisljiva žalost njegovo srce.

„Sin nesrečnega, nepoštenega očeta si, trudiš se noč in dan, da popraviš, kar je zakrivil roditelj, in vendar ljubi naj in spoštuje naj njega, ki mu je zapravil vse“ mu govori glas v prsih.

Tako premišljujoč čuje priti sem od mlina nekoga in umaknoti se mu hoče; zatorej prekorači po ozkej brvi potok, akoravno je segala po zadnjem deži narastla voda do nje. A komaj se sto korakov od prehoda oddalji, čuje odmev, kakor da bi nekdo iz višine v vodo padel. Hitro se vrne, kajti gotovo je človek za njim hodéc zgrešil brv in se potopil v tomunu.

Prišedši na breg kliče, vprašuje, a nikjer odgovora. Bojujoč se, ali se je motil morda ali ga je le prevarila njegova razgreta domišljija, vrne se v mlin, naznani očetu in Pavlini svojo dogodbo in kmalu potem se odpravijo vsi trije iskat utopljenca, kajti gosposki vasovalec je odšel precej za Valentinom in nihče drug kot on mora unesrečenec biti. Vendar vse iskanje je zastonj, zakaj potok je silno narastel in nebo se je pokrilo z oblaki.

Da bi se prepričali iskalci, ali se ni Valentin motil, sklenejo, naj hiti na Zavrh vprašat, ali se je že gospodar vrnil ali ne.

Pozabivši prejšnje strasti odpravi se Valentin tja. Po dolgem trkanju mu stara dekla prestrašena pripoveduje, da gospoda ne pričakujejo nocoj, ker je naznanil, da ima opravke v mestu, od koder se še le čez nekaj dnij vrne.

Pomirjen se odpravi Valentin proti domu in ko utrujen domú pride, najde nekoga na klopi pred vežo ležati. Predrami ga in — spozna svojega očeta. A ko ga z nepopisljivim veseljem objame in poprašuje, zakaj se je tako nenadoma vrnil, prepriča se, da je čudno spremenjen, kajti nevoljno ga odrine od sebe in govori pol razumljivo: „Lepo je to, lepo. Ti si pa sin, starega pač ne boš hotel poznati več, saj ženin si in ne slab, kakor sem čul. Moj prijatelj je imeniten mlinar, lepo poslopje si je sezidal gori, le poglej. In da pomni, kako sem bil zaprt zaradi njega, postavil sem mu rudečega petelina na streho. Le prepričaj se, da je res!“ Izgovorivši vstane, kakor da bi se hotel sam ozreti na višino, a oslabljen omahne zopet na klop in prejšnje besede ponavlja.

Prestrašen premišluje Valentin očetove besede. A svetel oblak na nebu mu posveti v obraz, ozre se, gorjé, ogenj mora biti to. Ko hiti na vas, že čuje posamezen krik: gori, gori, in kmalu je bila vsa vas na nogah. Gasilci se v kratkem prepričajo, da je pomoč zastoj. Vse je bilo v plamenu.

Zdajci se začuje glas: Kje je stara dekla? Rešite jo! Najpogumnejši mladenec hiti v goreče poslopje in to je bil Valentin. Srečno se reši z omamljeno ženo v naročji iz švigajočega plamena, a bil je strašno opečen.

Drugo jutro pa se zvé strašna novica, da je priplul uro daleč od Zavrha narastel potok truplo utopljenega tujca na suho.

V.

Bilo je nekaj dnij po tej dogodbi. Raz Hrastarjevega jeza je še vedno šumela voda v znamenje, da ni nikogar, da bi uredil molčečo žago, ki že tako dolgo zapuščena stoji.

V sobi pa je ležal Valentin boreč se s smrtjo.

Razven očeta ni imel žive duše za postrežbo. In tudi poslednji je bil čudno spremenjen. Ko so hoteli ljudje k Valentinu, zaprl je duri in grozil vsakemu, ki je popraševal po bolniku. Od istega večera je začel Valentin vedno bolj in bolj slabeti, in oče to videč mu pravi:

„Valentin, proč je vse, ti in jaz in najina sreča. Zavidam te, da najdeš kmalu mir v grobi. O ko bi mogel jaz o sebi tako govoriti! A zdaj je prepozno.

Poglej me Valentin še enkrat in odpusti mi! Sam ne vem, kako se je zgodilo moje maščevanje, le tega se spominjam, da mi je vskipela

na novo strast, ko se vrnem v onej noči domú in zagledam na Zagorji novo lepo poslopje, o katerem sem v mestu napačno čul, da je mojega sovražnika. Maščevati se hočem torej, saj sem mu maščevanje zaklel. Mislim sem, da je kriv on, da sem izgubil ono veliko pravdo, ki sem jo pravdal z bližnjo sosesko in zaradi ktere sem izdal zadnje premoženje, saj je bil on pozvan za pričo zoper mene. Spoznal sem, da sem mu storil krivico. Povej mu torej, naj mi odpusti. Jaz nimam moči in volje odpuščenja prositi.“

Tako je govoril starec, in ko mu podá sin desnico v znamenje, da mu odpušča, zapusti ga ter v nočnej temi izgine.

Drugi dan pride sodnijska komisija na Zavrh, kajti ugibalo se je daleč na okrog, da je Valentin iz ljubosumnosti zažgal tujčevo poslopje in maščeval se tudi osebno nad njim, kajti videli so ga isti večer pri samotnem mlinu, kjer se je utopil tujec in stara dekla je pripovedovala, da je čula uro pred ognjem človeka pri mlinu, ki ni bil nikdo drug kot Valentin. Vsega tega bolnik ni mogel tajiti, akoravno je trdil, da je nedolžen.

Osoda je hotela, da je Valentin v malo tednih posteljo zapustil, in poslalo se mu je povelje, da se mora izročiti sodniji.

Svetel večer je bil. Valentin sloni pri oknu in gleda v mesečino, ki je čarobno odsevala v tomunu pod jezom. Bil je sam. Stara žena, ki mu je stregla, je odšla. Nekako lahko mu je bilo pri serci nocoj. Le eno željo je imel, videti še enkrat Pavlino s katero ni govoril od nesrečnega večera sem. Povedal bi jej, da je nedolžen, da trpi le zaradi svojega očeta, ktereга izdati ne more.

Ko v takove misli utopljen na prosto zre, zapazi kako se ženska podoba skrivši približuje njegovemu oknu. Spozna jo nekdanjo Pavlino.

„Ne zameri, Valentin, da te v noči motim“ pravi deklica. „Že davno bi bila rada govorila s teboj, a oče in vsa okolica mi je branila. Čula sem, da moraš k sodniji in jaz imam tu nekaj, kar morda pojasni nerazumljivo tujčevo smrt, ktere te dolži vsa okolica.“

Izgovorivši jo zalijó solze in ko se zopet pomiri, vzame iz roba zavitek pisem in pravi: „To pisanje sem našla pri nas. Pozabil je listine nesrečni tujec isti večer pred smrtjo. Ker se mi je že dalje časa dozdeval čudno spremenjen, posebno pa isti dan, mislim, da je tu notri nekaj pojasnjenja o tem. Govoril mi je, da je nesrečen, da obžaluje ker je prišel v naš kraj, da ga hoče zopet zapustiti, in da bodem morda čula o njem čudnih rečij. Pri odhodu pa mi poda roko ter pravi: „Pavlina, zdrava ostani, Valentinu povej, naj mi odpusti, če sem te videl rajši, kot je bilo prav“.

Tako je govorila plaha deklica in preživela potem nekaj lepih trenutkov v obljubljenčevem oblizji. In zakaj bi ne bili lepi? Vedel ni nobeden izmed njih, ali ni z nocojšnjim večerom pretrgana zadnja nit njune ljubezni.

VI.

Bilo je nekaj mesecev pozneje. Hrastarjeva žaga je zopet drdrala gori in doli in na žagiščnem vozu je sedel Valentin z lesenim kladivom in zagvozdo v roci. Poznalo se mu je, da je še le ozdravel, a vendar če sodimo potem, kako je urejeval lesene klade po umetnosti svojega rokodelstva, lahko rečemo, da se izvzemši belino njegovega sedanjega lica ni mnogo spremenil. Le kedar se je bolj skrivši na nasprotni konec žage ozrl, kjer je sključen sivolas mož na deskah sedel in sam s seboj govoreč s palico po žaganicah čudne podobe risal, glasno se smejal in potem zopet krel in se togotil, zmračilo se mu je za trenotek čelo in otožno je z desnico po zamišljenem čelu potegnol, kakor da bi si hotel iz glave izbrisati neprijetne spomine.

In za takov posel je imel uzrokov dovolj. Prokletstvo njegovega očeta ga je preganjalo tako, da je postal v mladih letih izkušen možak. In kdo zna, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi ga ne bila rešila Pavlina, kajti isti najdeni papirji so spričali sodniji, da je bil občudovan, bogat tujec eden izmed tistih nesrečnikov, ki z lastno roko, ko zadnji up izgine, da ni pomoči v denarnej zadregi, uničijo življenje ter se bojazljivo odtegnejo zasluženej ali osodepolnej bedi. Bralo se je namreč ondi, kako poroča tujec svojim upnikom, da je izgubil v nesrečnej kupčiji zadnji vinar, da ne more poravnati svojih dolgov, da pa sicer tudi dalje noče živeti. Jasno je torej bilo, da je sam iskal smrti v valovih.

Ko tako zamišljen Valentin na hlohlih sloni, pride mimo star znanec in ga prijazno nagovori rekoč: „Valentin, pozabi, kar je bilo, minolo je, pa lice si zopet razvedri!“

Ko starec, ki je prej na deskah sedel, te besede zasliši, plane kvišku, čudno zakriči, potem zopet s palico žugajoč na nasprotno stran zbeži in se skrrije za starikavo vrbo.

„Nesrečen tvoj oče“ pravi prišlec, ki je bil stari mlinar. „Ko bi ne bil začel nikedar iste pravde, gotovo bi bil zdrav, a v zaporu se mu je zmešala glava. Valentin, večjega zla ni, kot če se vseli sovraštvo in zavist v prijateljsko srce. Očiten sovražnik odpusti, a prijatelj kuje skrivaje in ne neha, dokler se ne maščuje če tudi z lastno nesrečo nad istim, kteremu je prisegal prijateljstvo.“

Tako je govoril stari mlinar in odhajaje klical Valentinu:

„Pa nocej gotovo k nam pridi! Pavlina je dobila različno robo za nevestino krilo iz mesta, pa pravi, da si izbere isto ki je tebi povšeč, tako mi je naročevala.“

Dolgo sedi Valentin kakor nepremakljiv na žagiščnem vozu in gleda za odhajajočim starcem. Ne upamo si trditi, ko bi bila prišla zdajci njegova nevesta in ga bila vprašala, ali ti je še žal, da sem te rešila iz

valov, da bi je ne kaznoval za tako nagajivost z iskrenim poljubom, če ravno bi bil pol svoje sreče dal, ko bi ga pogled na blaznega očeta ne spominjal viharjev razrušenega prijateljstva. *Anton Koder.*

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Odziv Gajevemu ilirstvu.

Ko je Gaj tako povse zapustil ozke meje (samo) hrvatske ter stopil na široko polje „ilirizma“, razvnel je v kratkem času s svojimi „proglasi“ resnobno prizadevanje za književno edinstvo med rodoljubnimi moži posebno na Hrvatskem, v Slavoniji in Voj. krajini. Prvi njegovi književni pomočniki in sodelavci Kajkavci, kakor Dragutin Rakovec, Pavel Stoós, Ljudevit Vukotinović-Farkaš, Toma Blažek, grof Janko Drašković, A. Zdenčaj in dr. ostavili so isto tako svoj domači izgovor za vsem in do cela, a se čvrsto poprijeli štokavskega, v katerem so že takoj na početku novega delovanja pisali V. Babukić, brata Anton in Ivan Mažuranića, Mato Topalović, Gjuro Terdinac, Josip Marić in blaženega spomina naše gore list Stanko Vraž. Tem so se zaporedoma pridruževali: Dimitrije Demeter, Ivan Trnski, Stepan Marjanović, Mirko Bogović, Antun Mihanović, Ivan Kukuljević-Sakcinski, Dragutin Galac, Dragutin Seljan, Antun Niemčić-Gostovinski, Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski, Jakob Užarević, Peter Preradović, Luka Ilić-Oriovčanin itd. Iz Bosne je pristopil frančiskan Ivan Fr. Jukić in Ljubomir Martić Heregovec, tudi frančiskan. To kolo so za tem pomnožili vsi domorodni književniki. — Tudi žene, navdušene od narodnega svita, pojavile so se na književnem polji; med temi se naj omeni samo vrla pisateljica Dragojila Jarnevićeva Karlovkinja (od l. 1839. počenši).

Hrvatje v Dalmaciji, od katerih so „iliri“ baš največ prijateljskega odziva in pomoči upali, pa se dolgo niso pridružili novemu duševnemu gibanju. — Eden izmed prvih domorodcev in učenih Slovanov tamošnjih je bil Božidar Petranović, rodom iz Šibenika. On je prvi začel brate buditi za narodnost ustanovivši za dalmatinske „hrišćane“ (pravoslavne) časopis v cirilici: „Ljubitelj prosvěštenija ili Sèrbsko-Dalmatinski Magazin“, kterega je od l. 1836—41. sam uredoval v Karlovcu, potem v Zadru, a l. 1842. predal uredništvo dubrovniškemu župniku Gj. Nikolajeviću (roj. v Jazki v Sremu). No število pisateljev je bilo v obče jako neznatno; razven teh dveh bili so še Peter Bunić,

odvetnik Dr. Ant. Kaznačić, svečenik Mat. Santić, Anka Vidovičeva Šibeničanka. Ali v pravopisu so se ozirali na starejše spise. Začuli so se sicer za nekoliko let potem, ko se je v Zagrebu zanetilo ognjišče novega književnega življenja, po dva, trije glasovi v pohvalo o prizadevanji ilirskih književnikov, kakor na pr. Pero markez de Bona — Luković, grof Orsat Pocić; a kmalu je vse zopet potihnolo. Z mladim letom 1844. se prikaže v Zadru pri bratih Battarih nov list: „Zora Dalmatinska“ pod uredništvom Ant. Kuzmanića, prof. babištva; a „z licem i duhom razkolniškim“: v starem izven Dalmacije skoro nikjer več nerabnem krivopisu in v dalmatinskem i-kavskem razrečji — kljubu rodoljubnim prošujam ravnateljstva zagrebske narodne čitalnice in istega Preradovića, ki je za list zložil načelno pesen, prvo svojo v hrvatskem jeziku krasno: „Zora puca, bit će dana“. Pod raznimi uredniki (Kuzmanić, J. Aug. Kaznačić, prof. N. Valentić, zopet Kuzmanić od okt. 1846) menjala je „Zora“ i način pisanja i način mišljenja, včas i slog (za Valentića), včas zopet v razdor. O slogi se je mnogo govorilo, a protivno delalo. Glavna protivnika književnih reform Gajevih bila sta urednik Kuzmanić in župnik v Bagu Šime Starčević, posebno od l. 1847. Starčević na pr. je porogljivo imenoval ilirske pisatelje „Sutlo-Dravo-Savce“, Gajev pravopis „rogati verstopis zagrebački“, dà po primeru Kopitarjevem „stercora muscarum“ (!) ter je (v „Zori“ 1846. br. 44.) izrekel, da bi rajši videl vse svoje spise — od celih 36 let — v ognji zgoreti, nego li jih izdati v novem pravopisu! Dr. Dim. Demeter v „Danici“ 1847. br. 12. piše o „Zori“ tako-le: „Odkar je sirota Zora Dalmatinska, koja malo ne vsakega pol leta svoje upravitelje menja, prišla zopet v roke g. Kuzmaniću, ne moreš je več ni spoznati. Istina je, mi nismo nikdar z njo osobito kar se jezika tiče, povse zadovoljni bili, a neki čas jo je barem navduševal duh našega časa in bratinske sloge. Sedaj ni žalibože ni tega več v njej! Polna je srda, mržnje, prostaških, neslanih, najvećjega neznanstva polnih napadov na svoje enokrvne brate in na vse, kar se izobraženo in uglajeno zove. Ona je, ne znamo po volji ali nepreviđnosti in laskounnosti svojega sedanjega upravitelja, postala hudobna, neotesana, prevzetna, grda prostakinja, ktere se vsak izobraženi človek že od daleč ogibati mora, da ga s svojim blatom ne zamaže. Temu je posebno kriv nekakov St(arčević), kteri jo neprenehoma s svojim kužnim uprav babjim klepetanjem kvari. Ta škrbava in slaboumna pravdašica je začela književno prizadevanje Hrvatov, njih pravopis a posebno našo nedolžno Danico, koja je nikdar ni z eno besedo razžalila ni, napadati s toliko nesramnostjo, da ni samo vse izobražene Hrvate nego i skoro vse ostale učene Slovane do jarosti proti sebi razdražila.“ Res, srbska „Podunavka“ (priloga Srbskim beogradskim novinam) je bila „Zoro“ zaporedoma obsodila, in česki „Květy“

(v Pragi) so pisali več o tem predmetu proti „Zori“, da „velma nepravdo ima, ka nastoji ne samo opravičiti svoj ostareli pravopis, nego še i ogrđiti hrvatski, češki i poljski.“ — Zato je pak Jukić v tem oziru rekel: „Dalmacija je slovanskemu svetu še nepoznana, a kar o njej znamo, to blizu vse le od tujcev znamo! Vsak pravi domorodec je želel, da se Dalmatinci probudé, tujstvo in nemarnost zavržejo, a stopijo v kolo slovanske uzajemnosti. „Zora“ je v istini zasvitala, ali dneva prav za prav nima: dokler je taka kakoršna je z l. 1847. začela izhajati, nam ne more biti organ naše sloge in uzajemnosti, temveč edine babe Stane, Bože je pod starost ne udri po glavi, a za mladost i ne pitaj! a pri tem se „Zora“ za dolgo tudi ne more obdržati“ („Danica“ 1847 br. 22). In zares „Zora“ je zatemnela ter nehala izhajati l. 1849.¹

Tako so si nasledniki slavnihi nekdaj „slovinskihi“ književnikov v vseobćenem žaru le pozno osvetljali lice. Kajti še le sedaj so se poprijeli preje imenovani dalmatinski pisatelji ter z njimi tudi Stepan Ivičević, S. Ljubić, Matija Ban in dr. enodušno zajedniškega posla.

Izmed Slovencev so pristopili v Gajevo „ilirsko“ kolo razven imenovanega Stanka Vraza — „segurno prvega pesnika „probudjene Ilirije“ in edinega iz onih časov, kterege nadgrobni spomenik „ilirskim pesnikom“ spominja“ — še Juri Kobe, Mirko Poženčan, Stef. Kočevar, Lavoslav Gorenjec — javivši se s kakim člankom v „Danici“; za temi Matija Majar, Urb. Jarnik, Josip Drobnić, Davorin Trstenjak . . . vse znana imena. — Vendar se oberočke zapadni Slovenci ilirske sloge niso poprijeli; kajti bilo je tudi takih, ki so hoteli biti samo Slovenci. Jernej Kopitar na učenem, Fr. Prešeren na pesniškem polji — sta glavna predstavljatelja protivnikov in neprijateljev „ilirščine“ . . . Leta 1843. so si ustanovili Slovenci svoj posebni list v Ljubljani, „Novice“, ktere so pod uredništvom dr. Janez Bleiweisa združile vse Slovence na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem . . . v knjigi, uvele nam uzajemni pravopis (od l. 1845.), pa tudi naše razrečje čistile, ter smo se začeli približevati Hrvatom v jeziku in mišljenji, tako da smo Slovenci postali Hrvatom „najiskrenija braća“. Da, kakor piše pok. Ferdo Kočevar, „bili so časi posebno med 1845—1850, ko so vzhodni štajerski Slovenci v literarnih in političnih zadevah skoro bolj v Zagreb gledali in težili nego v Ljubljano. Če bi bili Zagrebčani pri svojem narečji ostali in če bi se bile politične zadeve kako drugač zabrnile, Bog ve, če se ne bi bil tudi en kos vzhodnega Štajera do Maribora in Celja gore slovstveno od Ljubljane odtrgal. Danes se vé da se o kaj takem še misliti več ne more.“²

¹ Obsirnejše o tem St. V raz v „Kolu“ knj. IV. str. 85 in sl. članek: „Naš pravopis i Zora dalmatinska“ (pretiskano tudi v njegovih zbranih „Délih“ svez. V. str. 108 in sl.).

² „Slov. Narod“ 1870. št. 31.

Tudi nekoliko Srbov je pozdravilo Gajevo „ilirstvo“. Prvi med temi je bil dr. Sava pl. Tököly, ki je iz Arada (v Ogorskej) 23. jan. 1836 Gaju poslal „rodoljubivi pozdrav“ (tiskan v „Danici“ l. 1840. br. 40), kjer v pesni slavi Gaja in njegovo ilirstvo s spodbujo: „Protri stazu, bit ée slédovnikah“. Nadalje: Dimitrije Gj. Tirol iz kneževine Srbske, za tem neki Miloš P. iz sremskih Karlovcev, neki Miloslav iz Banata — zagovarjajoč baš „ilirsko“ slogo. Dà celó vladika črnogorski Peter Petrović Njegoš II. se je uvrstil pozneje (1848) med pisatelje in pesnike „Daničine“.

Vendar je v obče Gajevega ideja pri Srbih zadela na jako uporne protivnike. Srbi so se namreč odviše bali za svoje srbsko ime, kterega niso hoteli zameniti s kakim drugim, ker „samo srbsko ime Srbina spašava“. K temu so si „pravoslavni“ mislili v „Ilirih“ kot rimo-katolikih nekake neprijateljke grškej crkvi. (Od tod tudi njihov trdoglavni upor proti razumnim premembam Obradovićevim in Vukovim gledé jezika in pravopisa, s katerim sta ona Srbe zblíževala „Latinom“). Naposled je še vladal oni čas pri mnogih predsodek, da prosto ljudsko narečje — katero so oni po svedočanstvu Vukovem prozvali „svinjskim i govedarskim jezikom“ — ne velja za književni jezik.

Vseh Srbov Anti-ilirov kolovodja je bil odvetnik Teodor Pavlović iz Novega Sada, grozovit neprijatelj slogi pod imenom „ilirskim“. Njegovi pristaši: Pav. Ars. Popović, Vasilije Subotić, Andros Petrović in dr. so pobijali v Pavlovićevih „Srbskih narodnih novinah“ in v prilogi jim „Srbskem narodnem listu“ (urednik dr. Jovan Subotić v Pešti) „ilirstvo“; a z druge strani so priporočali ime „srbsko“, hoteč svoje čitatelje nveriti, da so vsi Slovani v Dalmaciji, Slavoniji, Hrvatskej, dà pač tudi na Kranjskem, Štajerskem itd. — Srbi! . . .

Gajev poskus z „ilirstvom“ je dakle pri Srbih v obče izpodletel.

Razpor med Hrvati in Srbi še dan danes trajajoč je splošno znan ter prežalosten, da se o njem tu kaj več govori . . .

O da bi vendar vsi Jugoslovani uvažili zlate besede pokojnega, prej imenovanega črnogorskega vladike, s kterimi je plemeniti mož duhovom vsled jezikovnih posebnostij in verskega obreda razjarjenim v svojem „Pozdravu rodu na novo ljeto“ 1848. v „Danici“ br. 2. doviknol:

„Lipo, lépo, lepo i liepo,	Nepita se, ko ³ se kako krsti, ⁴
Bilo, bélo, belo i bieło,	No ⁵ čija mu grije ⁶ krvca dušu,
Listići su jednoga cvieta,	Čije ga je mleko zadojilo.
U pupulj ⁷ se jedan odnjihali. ⁴	To je vopros ⁷ svetoga simbola! ⁴

Kar se naposled tiče Bulgarov, rekel je še l. 1849. Šafařik, da bulgarske književnosti ni, da je njena bodočnost osodi v rokah. — Bulgari so zamogli pod krutim jarmom turskim, h kteremu se je pridružil

¹ popek; ² uzibali; ³ tko=kdo; ⁴ križa; ⁵ nego, temveč; ⁶ greje; ⁷ vprašanje.

verski živelj fanariotski, komaj svoje telesno življenje ohraniti; za duševno-književno niso mogli skoro ničesar storiti. Za Gajevo misel oni ni znali niso; zato se tudi o njihovej književnej slogi za one dobe ne more govoriti: „O Bulgarih i drugih turskih plemenih probesediti ćemo, kedar se ta plemena probudé“ — rekel je A. Tkalčević v „Danici“ l. 1847. (br. 52).

No, hvala Bogu, baš so se Bulgari probudili — pa delujejo marljivo na duševnem svojem napredku.

Gajeva tiskarna in knjižnica.

Posluhnovši v toliko odmev „ilirskega“ glasa po raznih jugoslovan-skih zemljah vrnimo se sedaj zopet h Gaju in k drugemu novemu stvoru njegovemu.

Prvi trije tečaji „Novin“ in „Danice“ so izhajali v tiskarni g. Župana (danes Albrecht & Fiedler) v Zagrebu. Da iz tega položaja izstopi in da učini konec pomanjkljivosti po vsej „Iliriji“, a ob enem večji in hitrejši napredek in vzlet podá prerojenej književnosti, osnuje Gaj leta 1837. o svojih stroških lastno „Narodno tiskarno“, potem ko je zadobil pooblastico od cesarja Ferdinanda, ki je po zgledu svojega visokega očeta zmirom pripraven bil dopustiti vsa podvzjetja „zvestih i hrabrih Ilircev“. Od te dobe počenši so izhajale „Ilirske narodne novine“ dvakrat na teden v velikej listnej obliki (vel. folio-format — prej so izhajale v četverki), „Danica ilirska“ pak edenkrat na teden v velikej četverki, oboje ukusno in lično okrašeno, da so se mogle meriti s prvimi časopisi svetá.

Ko je tiskarna bila osnovana, piše prijatelj Gajev in vsemu svetu znani Šafařik v izvrstnem literarnem časopisu „Ost und West“ l. 1838. br. 17. o njej blizu tako-le: „Mi pozdravljamo prve proizvode nove il. tiskarne tem radostnejše, ker se nadjamo, da so samo predhodniki drugih za il. literaturo in duševno izobraženost naroda ne manje važnih. Mi poznamo dr. Ljud. Gaja kot moža mirnega ali vstrajnega napora, moške čiste volje, velike previdnosti in zmernosti, temelite izobraženosti in kar tú največ velja, moža izvenrednega praktičnega duha. Pri takih lastnostih more on dočakati, da bodo njegova prizadevanja o razširjenji književne kulture v Iliriji imela boljši uspeh, nego li ona njegovega predhodnika in zemljaka pred sto leti, slavnega barona Pavla Vitezovića, ki je prvo tiskarno v Zagrebu (1690) ustrojil, a bil za to od svojih lastnih zemljakov z nehvaležnostjo obsipan in prognan, dokler ni daleč od domovine mirno umrl. Gaj ima kreposti Vitezovićeve, a ni okužen od njegovih hib, in doba Ferdinanda milostljivega ni ona l. 1705.“ Dalje podučuje Šafařik Gaja pri tem poslu: „Ne meneč svetovati Gaju, ki je bližje pozorišču il. življenja in ki boljše pozna njegove pomanjkljivosti, vendar ne moremo odreči svoje želji, da ga opomenimo starega ali obče priznanega stavka, da poezija in dobra lahka belletristična proza sočinjavajo elemente narodne

književnosti, in da one književnosti najboljše in najhitrejše cvetó, ki se naravi primerno razvijajo na historičnem pozitivnem temelji. Dobre pesnike in prozaiste v modernem vkusu in stilu morajo Ilirci še le v prihodnje pričakovati; a oni imajo iz prejšnjih stoletij v jako redkih, deloma do sedaj še nenatisnenih, klasično popolnih delih dalmatinsko-dubrovaških pesnikov blagó, s katerim bi Gaj, ako bi se tiskom izdalo, ne samo hitro in močno deloval na oživljenje oslabiljenega pesniškega duha med Ilirci, temveč si tudi pridobil neugasljivo slavo in zaslugo za občno slovansko literaturo. Največjo vrednost bi pa poleg teh starih izvrstnih del pripisovali dobrim bogatim zbirkam il. narodnih pesnij in njihovo čim hitrejše izdavanje priporočali iz razlogov, kojih tú ne moremo izreči. (Tu sedaj Š. pripoveduje, da se bavi Stanko Vraz, kakor iz gotovih virov čuje, že dalje časa z nabiranjem narodnih il. pesnij na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in Hrvatskem, in da nekteri njemu poslani poskusi pokazujejo zanimivo pričakovanje, ter vsklikne: „O da bi njegovo prizadevanje med njegovimi zemljaki, dà med vsemi Slovani naše carevine našlo ono priznanost in podporo, ktero i v popolnej meri zasluži!“) Napisanje in sestavljenje ilirske slovnice po systemu Dobrovskega, popolnega od Stulíćevih dialektomešanj prostega rečnika il. jezika, zbirke najstarejših izvorov il. povestnice, za tem dobre in bolj dovršene geografije il. zemelj v materinem jeziku itd., to so zadače, katerih rešenje zahteva globlje studije; zato je čas, da na nje spomnimo in ako mogoče, že sedaj pozovemo delavce v vinograd, ki ima še le v bodoče sladke, zrele plodove roditi.“

Pri „narodnej tiskarni“ podpirala je Gaja tudi srbska vlada podarivši mu (l. 1847) nekoliko centov „cirilskih“ pismen, da si tiskarno nadopolni.

Razven tiskarne osnoval je Gaj tudi lepo knjižnico, za ktero je potujoč po vseh slovanskih zemljah (kakor bodemo pozneje čuli) nabral mnogo dragocenih rokopisov in knjig osobito o južnih Slovanih, in koje je dragovoljno na razpolaganje prepuščal mladim književnim drugovom.

(Dalje pride.)

Doneski k filozofične terminologiji.

(Dalje in konec.)

Schliessen, Schluss, — sklepati, sklep.

S pomočjo sódov se zlagajo novi sódi, kar Nemci schliessen imenujejo. To se godí na dva glavna načina; po prvem so novi sódi v prejšnjih zadržavani ter se od njih samó po obsegu ali v malenih delih razlikujejo, na pr. prejšnji sód bi bil: „Vsi ljudje mrjejo“, novi sód:

„Aleksander bode umrl“. Pri drugem načinu novi sôd v prejšnjem ni zadržavan ter se od njega čisto razlikuje, na pr. prvi sôd bi bil: „Oblak se je pretrgal,“ drugi: „Reka je (vsled tega) bregove prestopila.“ Prva zveza sôdov se imenuje: Syllogismus (a), druga: Causalitätsschluss (b).

Prvi kakor drugi način mišljenja se v prostem jeziku prav prikladno sklepati (sklenoti) in čin tega duševnega dejanja sklep imenuje; prim. Cig. p. 103 schliessen sklenoti,¹ sklepati, Schluss sklep. Cig. ima tudi (hrv.) izraz zaključiti (in krivo zaključavati m. zaključevati),² kar prvotno tudi sklepati pomenja, prim. Belost. zaključujem unicum injicio, inunco, inhamo, infibulo (II. 601) in ključ = sklep (II. 170). Pomenu novoslovenskega sklepa je podoben staroslov. slog (Cig. 103).³ Med vsemi temi izrazi, kakor: sklep, zaključek (zaključaj), slog — je Cig. po pravici prvemu dal prednost; po pravici, ker je ta izraz najbolj udomačen, zaključek pa lahko služi za synonym, ker je sicer manj navaden, pa vendar tudi naše gore list in čist slovenski izraz, da-si pri Hrvatih bolj v rabi nego pri nas.

Za syllogismus (a) bi poleg oblike syllogizem (Cig. 103) dobro služil izraz razložno sklepanje (zaključevanje), ker se pri njem novi sôdi pôtem razlaganja iz prejšnjih dobivajo; prim. zgornja stavka (a). Belost. ima za syllogismus: muder razlog,⁴ razlaganje (I. 1189), tudi razloženje = zročenje (II. 452 in II. 644), ker on več vrst sklepanja ne razlikuje.

Za Causalitätsschluss bi menda služil izraz uzročno sklepanje (zaključevanje), tudi uzrokovanje (uzročenje)⁵ od besede uzrok die Ursache, ker se pri tem zaključevanju na kakov drugi sôd (rék) kot na njega uzrok ali izvir sklicuje.

Uzrok ali pôvod, ki nagiblje k sklepanju, je Schlussmittel, argumentum, in ta je pri syllogizmih: rázlog, ker novi sôd nastaja razlaganjem iz prvega; prim. Cig. (14, 15) Beweisgrund, Grund razlog; priloga „dokazni“ (razlog) ni treba. Prim. tudi Belostenca, ki ima za argumentum razlog, razloženje (I. 126). Glagol begründen je razložiti (razlagati) (se vé v logičnem pomenu, tedaj z dokazi); prim. Cig. (11) begründen z razlogi podkrepiti; prim. tudi Belostenčev argumentor razlažem (= razlagam) (I. 126).

¹ Staroslov. sъklenati claudere, Mikl. Lex. 927.

² Staroslov. zaključiti claudere, Mikl. Lex. 211.

³ Staroslov. sъlogъ tudi pomenja syllogismus (poleg prvotnega compositio), Mikl. Lex. 932.

⁴ Staroslov. razlog ratio, Mikl. Lex. 778.

⁵ Glag. uzročim, uzročujem pomenja v slovenskej pisavi navadno verursachen, ali Belostenec še ima njegov prvotni pomen schliessen: zročim ratiocinor, argumentor (II. 644) in ratiocinatio zročenje (I. 1021). V slednjem pomenu jaz tu predlagam rabo tega glagola, samó da za drugo vrsto zaključevanja (Causalitätsschluss).

Pri drugem načinu sklepanja je argumentum = causa, torej uzrok:¹ prim. pri Belost. (I. 254) causa zrok = spričanje (Rechtfertigung), causativus zročén, causalis conjunctio zročni vez (I. 255), causatio izmiseljavanje zroka, pa zrok tudi ratiocinium (II. 644); prim Cig. (18) Causalität uzročnost.

Ker ne smemo v terminologiji prestrogi biti, lahko tugi razlog za uzrok rabimo.

Kedar se iz več nego enega sôda sklepa, imenuje se prvi in po zadržavanji najširji sôd: glavni rek (Obersatz), vsi naslednji pa do sklepa: srednji reki (Mittelsätze). Kedar sta samo dva reka, iz katerih se sklepa, je prvi vrhnji, a drugi spodnji rek (Obersatz — Untersatz). Vsi sôdi, iz katerih se zaključuje, so prednji reki (Vordersätze, Praemissen). Oni sôd pa, ki izhaja iz prednjih, po nemško Schlusssatz, lat. conclusio, je zaglavek ali sklep, tudi zaključek. Besedo zaglavek (poleg „zaglava“) v tem pomenu ima Belost. (I. 331 conclusio); nahaja se tudi zaglavka conclusio (II. 597). Concludere je zaglaviti (Belost. 331). Zaglaviti (zaglavljovati, zaglavljati) pri Belost. pomenja „izvršiti“ in utrditi (II. 597). Cig. ima za Schlusssatz conclusio: zaključek, izvod (103), ali izvod je prav za prav Deduction (Cig. 24). Za Obersatz ima Cig. (82) gornji rek, gornjak, širji prednjak, za Untersatz pa doljnjak, doljnji rek, ožji prednjak (po hrv.) (Term. 90). Meni se zdé izrazi „gornjak — doljnjak — prednjak“ prenedoločni in premnogovrstno pomenljivi, a „glavni — srednji — prednji rek (sôd) — zaglavek“ nekako prostejši in lažje umljivi, tudi nekako po mislih enotni.

Opomniti mi je še onega sklepanja, ki se Analogieschluss imenuje, ki je syllogizmu podoben. Smelo bi se prilično sklepanje (ali zaključevanje) imenovati, menda tudi priličevanje v ožjem pomenu, ker se na priličnost opira; prim. besedo priličen pri Belost. similis (II. 424). Cig. ima za Analogie nalika (Term. 4), Belost. analogia prilika (I. 89), tedaj Analogieschluss nalično sklepanje. Vendar pak nalik — nalič — bolj znači Schein, species kakor analogia. Analogon je priličnost, nekaj priličnega, analog prilično, po priliki.²

Naj še nekoliko podobnih izrazov sem postavim. Ausschliessen je izločevati (izločiti) in tudi izključiti (izključevati), prim. pri Cig. (9) folgen aus . . . izvirati iz česa, prihajati od česa; folgern izvajati, tudi uzrokovati (uzročiti) (iz, od); Paralogismus krivi sklep (zaključek); prim. Cig. (85) pogrešni sklep, kar pa je bolj „mangelhafter“

¹ Uzrok, vzrok je sestavljenka iz vz + rok (gl. reči) in pomenja po D. Trstenjaku causari (auf etwas sich beziehend sagen = sich ausreden); a staroslov. pisava je uzroky, causa. Bel. piše dialektično zrok.

² Staroslov. prilika similitudo, Mikl. Lex. 671.

Schluss nego Paralogismus; Fallacie je lôkavi, prelestni sklep; po Cig. bi lahko tudi rekali: lažni sklep; prim. falsch lažen (Term. 37).

8. Deduction — izvajanje, izvod.

Iz splošnih in občnih sôdov se razlaganjem posebni delajo, kar Nemci ableiten, Latinci deducere imenujejo, Slovenci pa bi primerno izvajati (izvoditi) rekali; prim. Cig. ableiten izvesti (izvajati), odvesti (odvajati), deduciren izvesti, izvajati (izvoditi) (Term. I, 24). Deduction (Ableitung) je torej izvajanje, Deduction = das Deducirte izvod; prim. Cig. (24) izvod. Izraz odvesti, odvod ne pové tega, kar je izvajati v logičnem pomenu; kajti novi sôd, ki se iz prejšnjih zaključuje, je že v starem (implicite) zadržavan ter se iz njega (ne od njega) pôtem razlaganja dobiva; prim. kar se je gore o syllogizmu kot razloženem sklepanji povedalo. Belost. ima za deduco (poleg drugih izrazov) izpeljavam, deductio izpeljavanje (I. 400), kakor se prosti jezik še dandanes izrazuje. (Glagol peljati se zdaj v duševnem smislu redno z — voditi, — vajati zamenjuje). Deductiv, Deductions- je izvoden (-dna, -o), prim. Cig. (24), Deducirbarkeit izvodnost (ne izvednost kakor ima Cig. 24).

9. Induction — dovod (navod).

Indukcija prvotno izrazuje duševno nagovarjanje k čemu ter je posebna vrsta govorništva. Sokrates jo je porabil tudi v sestavljanje pojmov. Odtod je dobila svoj sedanji logični pomen. Logična indukcija je zbiranje posebnih ali delnih sôdov v občne ali splošne, ki naznanjajo pravila, načela, zakone prirode. Po Aristotelu je indukcija, katero on imenuje *ἐπαγωγή*, nekakovo prehajanje od posebnih sôdov k občnim.¹ Sigwart v svojej logiki jo tolmači kot „Hinaufsteigen vom Einzelnen zum Allgemeinen“.

Za prvotno (rhetorično) indukcijo bi služil menda izraz nagovor, nagovarjanje; prim. Belost. z razlogi nagovarjam argumentis et rationibus animum alicujus induco (II. 237), napeljavam induco (illicio, allicio) (II. 241), prim. tudi članek induco (nagovoriti na kaj) (I. 679).

Logična indukcija je torej nabiranje pojedinih faktov in njih spravlanje v pravila in zakone. Po induktivnem potu prehajamo najpreje k spoznavanju pojedinostij, a iz teh k občnim sôdom. To je oni način, po katerem občne sôde iz posebnih stvarjamo. Ta način je deduktivnemu ravno nasproten, kajti tam se iz višjih ali širjih sôdov posebni izvajajo. Ta razloček že kažete imeni deductio — inductio.

¹ Aristoteles v topik. I. 12.

Zato bi za indukcijo sodil najboljši izraz navod, navajanje, pa tudi dovod, dovajanje, in glagoli navoditi (navajati) in dovoditi (dovajati), kar se z grško besedo *ἐπαγωγή* dobro sklada.

Cig. ima za indukcijo navod, Inductions- navoden (Term. 59), za induciren navesti (navajati), naštevati (Term. 58). Izraz naštevati velja samo za ono vrsto indukcije, ktera se zove inductio per enumerationem (Induction durch Aufzählung), in po kateri se iz naštetih članov kakega pojma sklepa na njegovo celoto. Druga vrsta indukcije pa, ona, po kateri se iz posameznih dejanj prirode nje zakoni pōtem analize spoznavajo, je posebno v prirodoslovji in v znanostih navadna, sploh povsodi, kjer naštevanje ni mogoče in se *κατ' ἐξοχήν* indukcija imenuje.

Ker vodi ta indukcija k poznavanju zakonov prirode, zato jej dobro služi ime dovod,¹ dovoditi (dovajati). Od poznavanja teh zakonov je naše znanje in dejanje največ odvisno. Izraza dovod, dovoditi Cig. nima, nahaja pa se pri Belost.; prim. dovoditelj in dovoditeljica (inductrix) (II. 84), se vé da bolj v prvotnem (rhetoričnem) pomenu besede.

10. Erfahrung — izkušnja, Empirie — izkustvo.

Kar si človek po poti čutov in mislij po njih prejetih duševno osvojuje, imenujejo Nemci Erfahrung. Naša domača beseda je izkušnja; prim. Cig. (34). Belostenec ima za experientia izkušanje (I. 532), experior izkušavam (I. 533), empirice izkušano (I. 495). Slovenski glagol za erfahren je izkusiti in izkušati; kriva je pisava skušati.² Subst. izkušnja nima priloga; zato se ima Erfahrungssatz na druge načine izraževati, namr. izkušan (-en), ali z rod.: izkušnje (-šenj, n. pr. Erfahrungssatz nauk izkušnje (ker se pravi: „izkušnja uči“); That-sache der Erfahrung izkušana (izkušena) reč; Erfahrungsbeweis dokaz po izkušnji ali iz izkušnje; Erfahrungswissenschaft (t. j. znanost, ktera se iz izkušenj ali po izkušnjah dobi) izkustvo; gemachte, angestellte Erfahrung izkušnja, ker izrazov gemacht, angestellt Slovencu ni treba posebej izraževati, vendar pak bi se dalo tudi reči: dobite, nabrane izkušnje.

Cig. Erfahrungssatz- navadno z adj. izkustven prestavlja, na pr. Erfahrungsbeweis izkustven dokaz, Erfahrungswissenschaft izkustveno znanstvo (Term. 34). Po mojem mnenji je izkustvo³ bolj abstraktna in konkretna beseda nego izkušnja in bi rabila bolje za Empirie. Odtod empirisch izkustven; Empirismus izkustvenost, izkušeništvo (t. j. ali nauk izkustva ali nauk in znanost onih, ki se edinega izkustva drže); Empirist izkustvenik. Zato empirische Psychologie

¹ Staroslov. dovod pomeni argumentum, Mikl. Lex. 168.

² Staroslov. ima iskusiti in iskušati tentare, Mikl. Lex. 262, 263.

³ Staroslov. iskustvo experimentum, Mikl. Lex. 263.

izkustveno dušeslovje (t. j. tak nauk o duši, ki je na izkustvo osnovan); empirisches Gebiet krog (polje) izkustva, tudi krajše: izkustvo.

11. Theorie — misli, mišljenje, Praxis — dejanje, izvrševanje, izkustvo.

In der Theorie nimmt sich dies schön aus, in der Praxis begegnet es grossen Schwierigkeiten: — v mislih je to lepo, v dejanji pak se mu zoperstavlja na stotine zaprek. Tú je nasprotstvo: v mislih — v dejanji, tedaj tudi nasprotno: misliti in dejati (delati), mišljenje in dejanje. (Besed Theorie in Praxis Cig. v Term. ne tolmači). Theorie — Leben: mišljenje — življenje; theoretisch- praktisch gebildet znanstveno — dejanjski izučen (vešč); theoretischer- praktischer Curs náučni — izkustveni (izvršujoči) tečaj (tú je theoretisch = znanstven, náučen, praktisch = empirisch izkustven, izvršujoč (ausübend); praktischer Mann izkušén mož (prim. Belost. practicus: vešč, izkušán I. 940); in der Theorie — in der Wirklichkeit v mislih (domišljenji) = v istini (resnici); praktischer Arzt izvršujoč lečnik (vračnik) (nasproti takemu, ki je v pokoji ali zá-se živéč); prim. izvršujem = perficio pri Belost. (I. 892 in II. 156). *Janko Pajk.*

Spektralna analiza kot pripomoček v astronomiji.

(Dalje.)

Prej nego preidemo k preiskavanju drugih nebesnih teles, omenimo še prikazni, ktere se nam tako rekoč blizu zemlje prikazujejo, to so severni žar, zodiacalna svetloba, zvezdni utrinki i. v. dr.

Severni žar ali sij se nam prikazuje na nebu proti severu in sicer večjidel tako, da se vidi nad obzorom najnižje temni oddelek ali segment, nad tem pa precej širok rudečkast svetel oblok; iz njega švigajo na vse strani visoko na kvišku svetli véasih mnogovrstno barvani žarki, katerih dolgost, širokost in barve se pa tudi spreminjajo. Ravno taki žari se prikazujejo na južnem tečaju (polu) zemlje, in zategadel se cela prikazen tudi polarni žar ali sij imenuje. Visokost te prikazni zna jako velika biti, kakor se je v novejšem času dokazalo, tako da se ugiblje, ali se ta prikazen ne nahaja izven zemeljskega ozračja. Če je tudi zrak v visokosti od 30 do 60 milj silno tenek in si mi še misliti ne moremo, kako in kake prikazni to pouzročuje, vendar ne smemo sklepati, da bi nikakega zraka v tej visokosti ne bilo.

Ker je severni žar v ozkej zvezi s prikaznimi zemeljskega magnetizma, je menda sam tudi neka magnetična ali električna prikazen.

Severni žar je še pa tudi z drugimi prikaznimi v zvezi, tako na pr. s solnčnimi pegami. S perijodičnim nastajanjem solnčnih peg se strinja perijodično prikazivanje severnih žarov. Iz tega posnemajo nekteri, da se mora tej prikazni uzrok tudi izven zemeljskega ozračja iskati. Ako pa solnčne pege v nekakej zvezi stojé z zemeljskim magnetizmom, bi to ravno na to merilo, da severni žar v zemeljskem ozračji nastaja.

Kaj nam pa kaže spektralna analiza? V spektru severnega žara se kaže najprej ona zelena proga, ki smo jo že v spektru solnčne korone videli in katero kakor se je že omenilo, menda „plin posebne tenkosti še neznané tvarine“ proužročuje. Zraven te zelene črte se še kažejo tudi črte v rudečem in v modrem delu spektra, a najbolj in vselej pa le vidimo zeleno črto. Iz tega bi se moglo sklepati, da k tej prikazni kaka posebna tvarina pripomore, ki je pa ni v našem ozračji, in tedaj bi severni žar nastal izven zemeljskega ozračja. Zöllner takemu sklepanju nasprotuje, ker meni, da žar tudi lahko pri tako nizkej temperaturi nastane, da nam ni mogoče pri enakej opazovati šara žarečih že znanih plinov, ker ne moremo te črte v nikakem šaru ponarediti. Vogel je to črto na tanko preiskaval ter misli, da je ona enolična ali identična z neko črto v železnem plinu, a tudi on tega odločno trditi ne more, temveč samo poudarja, da so druge črte v šaru z onimi enake, ki jih solitrorod (nitrogen) in kislorod (oxygen) kažeta. Angström misli, da je spektrum iz dveh različnih šarov sestavljen, in sicer je eden enak ozračjemu, a drugi t. j. zelena črta pa nastane po fluo- ali fosfo-rescenciji. Lemström pa zopet poroča, da je to črto na nekem ledenem jezeru v severnih krajih opazoval, in trdi, da nastaja severni žar po električnem izpraznenji, ki sega vsaj v istih krajih doli do zemlje.

Iz omenjenega se razvidi, da nam še dozdej spektralna analiza ni mogla določno odgovoriti na vprašanje, kaj je severni žar, a upati je, da se reši tudi to vprašanje, ako se opazovanje natanko nadaljuje.

Zodijakalna svetloba se v naših krajih posebno v spomladi prikazuje, in sicer zvečer kmalu ko se stemni, proti zapadu na jasnem nebu kot kopičast (koničen) svit, ki se daleč nad obzorom kvišku do 40° vzdiguje. V jeseni se vidi ta prikazen proti vzhodu, predno se začne daniti. V tropičnih krajih se vidi ta svit skoro vsak dan, a še bolj bliščeče kakor pri nas. Zraven tega svita na zapadnem obnebji se pa še včasih tudi prikaže proti vzhodu „nasprotni svit“, enak zodijakalne svetlobi, kakor ga je nam Humboldt najprej popisal. Če se omenjeni svetlobi nekoliko podaljšate in sprimate, postane svetel obroč, ki sega od zahoda do vzhoda in se dolgo v noč sveti. Ravno ta prikazen, katero Brorsen „svetlobni most“ imenuje, nam je razlaganje zodijakalne svetlobe vsaj nekoliko omejila. Večkrat se k temu svitu še pridruži severni žar in to nam podaja krasno prikazen.

Kaj je zodijska svetloba? Tudi to vprašanje se še dozdaj ni rešilo. De Mairon meni, da je nekaka posebna solnčna atmosfera, a Biot nam trdi, da je nekak solnčen še zemljo obsegajoč obroč, ki iz „planetaričnega prahu“ obstoji in se kakor zemlja v enem letu okoli solnca zasuče. Enakih mislij je tudi Heis, a meni pa, da gre tak obroč okoli zemlje in da še zamore iz njega nekaj nova luna postati. J. Schmidt pa dokazuje, da bi moral ta obroč zategadel, ker se še vidi v času opozicije t. j. o polnoči, širji biti nego zemeljski tir, svetil bi se pa le v solnčnej svetlobi; svetloba bi bila tedaj le reflektovana. Temu mnenju nasprotuje Schiaparelli in trdi, da bi ravno zaradi tega, ker se vidi svetloba obroča v času opozicije, po optičnih zakonih to ne bilo mogoče, ko bi meteoričen obroč, t. j. obstoječ iz planetaričnega prahu bil tako daleč od solnca, da bi zemeljski in mesečni tir obsegal; tedaj si moremo misliti, da ima tudi ta prikazen svojo lastno svetlobo, kar nam tudi spektroskopično opazovanje dokazuje.

Spektroskopična raziskavanja so jako težka, ker je svetloba te prikazni premalo intezivna. Dokazalo se je le, da vsa prejšnja razlaganja te prikazni ne zadostujejo in da bode še le v prihodnje mogoče to vprašanje rešiti. Spektroskop nam kaže pri tej prikazni, kakor sta Respighi in Vogel opazovala, v sicer nepretrganem spektru zopet ono zeleno črto, ki se pri severnem žaru vidi. Pringle in Wright mislita, da ima ta črta svoj vzrok v severnem žaru in da se le takrat vidi, kedar se še severni žar zraven prikaže; spektrum zodijske svetlobe je tedaj s solnčnim identičen, in torej vsa svetloba le reflektovana. Vsekako pa je neka zveza med zodijsko svetlobo in med severnim žarom.

Prikazen meteoritov t. j. zvezdnih utrinkov in ognjenih krogel je znana. Akoravno nekateri astronomi zvezdne utrinke in ognjene krogle razločujejo ter menijo, da so prvi v našem osolnčji, drugi pa izven njega domá, dokazalo se je vendar že po drugem potu, da prikazni po enostem vzroku nastajajo. Znano je tudi, da se posebno meseca avgusta in novembra („Perseidi“ in „Leonidi“), pa tudi drugekrat včasih prav pogostoma prikazujejo. Po strogem opazovanju se je dokazalo, da tekajo ta telesa po odločenem potu kakor drugi planeti okoli solnca, in če na tem potu pridejo v privlačnost zemlje, padejo skozi ozračje proti zemlji in se padajoče tako razbelijo, da svetijo.

Spektrum svetlobe teh prikaznij je v obče nepretrgan. To kaže, da so meteoriti sestavljeni iz razbeljenih trdih ali tekočih tvarin, ktere se v vseh barvah razven v vijolasti svetijo. Spektroskop nam kaže, iz katerih tvarin ta telesa obstojé, in preiskava meteoritov, ki na zemljo padejo, nam tudi to potrjuje. Večidel v vseh se nahajajo železo, nikel in kobalt, a razven teh pa še tudi mnogo drugih tvarin na pr. baker, žveplo, rožanec, mangan, fosfor, glinica i. v. dr. in le malokdaj ogljerod ali ogljene

spojine. Konkoly, ki je utrinke spektroskopično najnatančnejše v avgustu 1874 opazoval, dokazuje, da se natrium, stroncium, magnesium in tudi železo še v repih za utrinki nahaja.

Vsled preiskavanj onih tirov, po katerih tekajo perijodično se prikazujoči meteoriti okoli solnca, skušali so nekteri astronomi meteorite s kometi ali repaticami v nekako zvezo spraviti in sicer tako, da bi bili meteoriti le deli kometov. Tako se na pr. zлага tir perseidov t. j. utrinkov, ki se meseca avgusta prikažejo, s tirom kometa III. od leta 1862., a oni leonidov (v septembru) pa s tirom kometa I. od leta 1866. i. v. dr. K temu mnenju je pripomogla prikazen Biela-jevega kometa, ki se je v dva kometa raztrgal; oba dela sta se nekaj časa videla, ali pozneje je eden izginol in tudi drugi ni prišel več ob proračunjenem času. Iz tega se sklepa, da se je eden del kometa zgostil — in utrinki so brž ko ne kosci zgoščene kometove materije.

Kaj pa so kometi ali zvezde repatice? Že po daljnovidih se je spoznalo, da obstojé iz celo majhnih delov teles, ki se v velikej tenkosti nahajajo sploh po vesolnem svetu. Ti deli se vsled privlačnosti solnca in planetov nakupičijo in se ali sami ali v solnčnej svetlobi svetijo. Iz kake tvarine pa obstojé, zamore se le po spektralnej analizi preiskovati. Zaradi premalo intenzivne svetlobe so se le nekteri večji kometi zamogli spektroskopično preiskavati. Prvi komet, ki se je preiskaval in o čijem preiskavanji se je tudi kaj gotovega zvedelo, bil je komet II. leta 1864. potem pa kometi v letih 1866, 68 in 71. Vsi so skoro enake spektre kazali. Huggins je določil, da je kometov spektrum v obče enak onemu ogljeroda ali ogljenih spojin z vodorodom, kakor na pr. bencinov spektrum obstoječ iz treh svetlih riž ali stebrov, ki so enaki onim, ki jih nahajamo pri nekterih zvezdah stalnicah, samo da so pri teh temne riže. Srednja riža pa je vselej najsvetlejša. Tudi Young-ova in Vogel-nova opazovanja to potrjujejo. Nova opazovanja Vogel-nova pri Tuttle-jevem kometu pa kažejo, da se spektrum tega kometa ne strinja dobro z bencinovým spektrom, in ravno tako tudi ne spektri še drugih opazovanih kometov; zategadel je začel Vogel trditi, da bi kometi le ne mogli biti goreče ogljene spojine t. j. kaka petrolejeva luč. Leta 1874. še le, ko se je veliki Coggia-jev komet prikazal, bilo je mogoče to prikazen določno opazovati. Tudi ta komet je v spektroskopu kazal v obče one tri karakteristične svetle riže v nepretrganem spektru. Iz teh opazovanj se je določilo: Ogljenovodorodne spojine, tedaj plini, so bistvene sestavine in to osobito v jedru kometov; vsi deli kometov niso enako sestavljeni; oni imajo svojo lastno svetlobo, pa tudi solnčno svetlobo reflektujejo; ktere druge spojine se pa še v kometih nahajajo, to bo mogoče le takrat določiti, kedar bodemo mogli velike in prav svetle komete opazovati.

Iz navedenega moremo posneti, da je med prikaznimi kometov in meteoritov nekaka, če tudi še nedoločena zveza mogoča, a da je pa to tako, zamore le najnatančnejše spektroskopično opazovanje dokazati.

(Konec pride.)

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

V.

Slovenje-graško okrožje v oblasti kralja Otokarja Přemyslovca.

Koroški vojvoda Ulrik III. je 27. oktobra l. 1269. brez otrok umrl; moral bi mu naslednik biti njegov brat Filip, a ta je bil duhovnik. Sicer trdi dr. Tangl, da je Filip imel samo nižje redove, a ena izmed oglejskih listin govori očitno: „cum Philippus in sacris ordinibus constitutus sit“ (Bianchi, Docum. Histor. Aquilej. v Archivu für österr. Geschichtsquellen XXII. str. 395), in patrijarh Raimund je sam povedal poslancem kralja Otokarja Přemyslovca (II.), ko so posestva oglejske cerkve na Koroškem vsled oporoke koroškega vojvode Ulrika za kralja Otokarja terjali, da to ne gre, ker je Ulrik ta posestva le za užitek dobil, Filip pa zakonitih dedičev imeti ne more.¹ Iz tega odgovora se vidi, da je vojvoda Filip imel že višje redove, ki so mu branili ženiti se.

Kralj Otokar vzame torej vsled Ulrikove že omenjene pogodbe v posest koroško vojvodstvo, pod katero je tudi slovenje-graška provincija, privatno posestvo oglejskega patrijarha, spadala, svojim uplivom pa doseže, da je bil Ulrikov brat Filip izvoljen za patrijarha oglejskega. Papež pa ni te volitve potrdil, češ da obstoji postava za oglejski kapitel, po kateri se ne sme, kedar je papeževa stolica izpraznena, nobena volitev vršiti. Tudi osebne lastnosti Filipove, ki niso bile zgledne, so papeža Gregorja X. nagibale, da ni te volitve potrdil, in iz ravno istih uzrokov se je tudi papež Aleksander branil potrditi Filipa kot višjega škofa saleburskega. Ta nesrečni mož, ki se je v pismih podpisoval zdaj Dux

¹ Da je vojvoda Filip res že imel višje redove, pričuje Chronicon Magni presbyteri, ki je bil njegov vrstnik. Magnus piše: „Marie Magdalene (die) eodem anno (1279) abiit dominus Philippus, quondam archielectus et etiam quondam patriarcha Aquillygensis, postea factus est laycus post mortem fratris Ulrici et dictus est dux Karinthie et cyrratus incessit quasi laicus, quamvis esset diaconus. Tamen propter altum et nobilem sanguinem dissimulatum est à papa, et diem supremum clausit apud Chremisam“ itd. (glej Böhmer, Monum. Germ. Hist. T. XVII. pag. 534).

Carinthiae, zdaj Electus ecclesiae Aquilijensis, ali Archiepiscopus Salisburgensis, ni bil prikladen ne za duhovnika, ne za vojvodo, a vendar se je močno upiral kralju Otokarju.

Pisatelji koroške in štajerske zgodovine imenujejo vedno kralja Otokarja vrinjenca in usurpatorja, treba je torej malo okoliščine pojasniti, kako je kralj Otokar postal gospodar Štajerske in Koroške.

Štajerska je bila po smrti svojega zadnjega vojvode Otokarja Traungavčana leta 1186. zmirom z Avstrijo pod eno in isto vlado združena; ko je pa zadnji Babenberžan Friderik umrl (15. jun. 1246), ločili so se štajerski stanovi od avstrijskih in si izvolili za vojvodo Henrika, drugorojenega sina Ottona bavarskega.

Predno pak je Henrik volitev sprejel, posvetoval se je s svojim tastom kraljem ogerskim Belom IV. in želel si je njegovo pripomoč zadobiti. A kralju Beli se je lepa Štajerska samemu dopadala, in on je le na priložnost čakal si jo osvojiti. Temu je dala povod Gertrud badenska, sestra zadnjega Babenberžana, ki je tudi mislila pravico do te dežele imeti.

Ona pobegne h kralju Beli v stolni Beligrad in se postavi pod njegovo brambo.

Drugih mislij so bili avstrijski stanovi. Njim so se mrzili Ogrji in Bavarci zaradi mnogih grozovitostij, ki so jih storili avstrijske deželi.

Imeli so leta 1251. dve skupščini, prvo v Beči, drugo v Triebensee-u pri Tulnu; v poslednjej so sklenoli si českega kraljeviča Premyslovca Otokarja izvoliti, in tudi rimsko-nemški cesar je leta 1262. Otokarju izročil v fevd avstrijsko in štajersko deželo. (Listine glej pri Lambacheru: Interregnum, in appendice str. 30—71).¹

Že Otokarjev oče, kralj Venceslav, je imel v Avstriji mnogo prijateljev, in po njihovem uplivanji ter dalje v zahvalo, da je bohemski kralj Avstrijo rešil bavarskih in ogerskih navalov, ponudili so avstrijski stanovi 21. grudna l. 1251. kraljeviču Otokarju vojvodstvo.

Ker je Otokar postal po zakonitem potu vojvoda avstrijski, mislil je, da ima tudi pravico do Štajerskega, ki je že od leta 1186. bilo z Avstrijo pod enoistim vladarjem združeno. Poroka Otokarjeva z Margareto babenberško mu je še to pravico pomnožila, a mnogo štajerskih

¹ Sicer pa sta že dva temelita zgodovinopisca Hormayer in Wartinger proti Schnelleru do jasnega dokazala, da štajersko vojvodstvo pod poslednjim Traungavcem Otokarjem, ki je na St. Georgenbergu 17. avgusta l. 1186. imenito listino: Donatio seu Traditio Styriae podpisal in Štajersko Babenberžanu Leopoldu VI. izročil, ni bilo „Reichslehen“. Cesar Henrik VI. je v Wormsu 24. maja, l. 1192. vojvodo Leopolda VI. sicer s Štajersko pofedvil, ali omenjena pisatelja pristavita: „nämlich über das, was vom Kaiser lehubar war“. (primeri v. Winklern chronol. Gesch. der Steiern. pag. 44 in 47).

plemičev mu ni bilo prijaznih, akoravno se je Otokar štajerskej velikega dobrotnika skazal, ko jih je rešil ogerske sile.

O božiči leta 1259. pride Otokar sam v nemški Gradec brez vse vojske in postavi za svojega namestnika Voka Roženberškega. On napravi red v deželi in ostro kaznuje vse plemiče, ki so krivico delali. To jih še bolj razljuti, in mržnja je še večja postala.

Kralj Otokar je svoja nasprotnika in tekmeca kralja ogrskega Stefana in gore omenjenega vojvodo koroškega Filipa srečno premagal in je z orožjem vzel Koroško in Štajersko v posest. Meseca novembra l. 1270. je prišel v Slovenji Gradec. Povsodi ga je narod z veseljem sprejel. V Slovenjem Gradci je podpisal dve listini, v katerih se velikega dobrotnika Zajc-kloštru¹ skazuje. Prior temu samostanu je bil takrat Jakob I., ki je premoženje samostansko zelo pomnožil.

Listini, čijih prepis se nahaja v joannejskem arhivu, sklepate se: Actum a. d. MCCLXX et datum in Windischgratz per manum magistri Ulrici protonotarii nostri XIII. indictione. Sedem prič je iz Avstrije, med Štajerci so: Fridericus de Petowe (Ptuj), Henricus de Helfenberch in Chrafto, plebanus de Gratz. Župnik Chrafto je bil iz plemenite rodbine Windischgratzov. Tukaj zopet vidimo, da je Otokarjev protonotar rabil pisavo: Windischgratz, a župnik domači sv. Pankraca se prosto podpisal: de Gratz.

Na drugej listini so iste priče kakor na prvej, in tem še sledé: Fridericus de Gratz et frater ejus Ortolfus, in Ortolfus de Gurkvelde. Predniki zdaj slavne poknežene rodbine Windischgraetzov so se torej takrat še prosto podpisovali de Gratz, vendar člani srednje-štajerske linije so že leta 1242. tudi pisali: Windischgraetz.

Friderik in Ortolf de Gratz sta bila takrat vasalla oglejskega patrijaršstva, ki pa ravno od leta 1269. do 1273. ni imel glavarja, ker ni papež koroškega Filipa hotel potrditi.

To spoznamo iz zavjetka one listine, vsled ktere je Friderik, Ortolfov sin dal polovico svojih fevd Frideriku ptujskemu. Po thesauru ecclesiae aquilij. štev. 486 str. 315—16 se zadržaj te listine tako glasi: Item eodem millesimo (MCCLXXXV) Fridericus filius quondam D. Ortulphi de Gretz, refutavit, et dedit in manibus D. Patriarche Raimundi medietatem totius feudi legalis et proprii contingentem ipsum ratione hereditatis predicti D. Ortulphi. Qua quidem

¹ Tudi samostan dominikanc v Studenicah je kralj Otokar blagodušno obdaroval pismom danem 7. septembra l. 1272. v Beči. Med pričami tega pisma je podpisan tudi Magister Ulricus de Nertinge, decanus Pataviensis, mislim da iz Ptuja, ker je tudi med pričami podpisan Friderik ptujski.

Pismom danem v Gradci 16. aprila l. 1274. pa je vzel samostan gornjigraški v posebno svoje varstvo (glej Diplom. sac. Styriae. Tom. II. pag. 294—295).

refutatione recepta, idem D. Patriarcha investivit dictum D. Fridericum de Petovia, fratrem D. Friderici majoris de Petovia, de predicto feudo et proprio ad rectum el legale feudum.

Iz Slovenj-Gradca se je kralj Otokar napolil na Kranjsko in vzel Ljubljano poskokom (meseca grudna 1270). Slovenji Gradec pa je dal v varstvo Ulriku de Habspach, ki se je podpisaval: capitaneus Carniole et Marchie et in Windischgratz (glej Beiträge zur Kunde steierm. Gesch. quell. X. str. 116). Judex provincialis in Saunia (v savinskejši dolini) pa se leta 1273. imenuje: Hartnidus de Gutenstein (glej P. Marian Fidler, Austria sacra Tom. II. pag. 71). Savinska dolina je takrat pripadala k slovenskejši krajini (windische Mark).

Národno blago.

Vražc.

V Belej krajini slišal in zapisal *L. Gajko*.

Če je sv. večer človek sam kde pod milim nebom in če strel sliši v zraku, znači to, da bode vojska, a če čuje, da deske režejo in skoblajo pod nebom, napoveduje to hudo bolezen in mnogo smrt.

Če božičnega dne kak stranski človek prvi pride v hišo (pravijo mu gost), mora vsaj na nekoliko časa sesti, zato da je potlej dosta piščancev pri hiši.

Svetega dne ne pometajo hiš, zato ne, da sreče ne izženó izpod strehe.

Božično noč pred polnočnico hodijo izpod streh, zato da bi videli, kdaj se nebesa odpró. Kdor bi to videl, kar bi poželel, vse bi dobil. Ko bi poprosil: Bog mi daj priti v nebesa, gotovo bi prišel vá-nja; ko bi rekel: daj mi, Bog, dosta novcev, strašno bi obogatel. Zasveti pa se bajè, kedar se nebesa odpró, tako, kakor bi zalesketalo vsega sveta zlató.

Če sv. večer vrata na senici ali kde drugde loputajo ali evrlikajo, znači to, da bode mrlíč v hiši, predno mine leto dnij.

Božični praznik nihée ne sme bos hoditi po hiši, zato da se mu nogi ne izpuhneta; tudi na mizo naslanjati se ne smeš, če ne, mozole dobiš na roke. Lonca, koze ne smeš deti na mizo, zato ne, da strn ni snetljiva.

Božično noč se živina razgovarja. Nekov gospodar je imel hlapec, ki je jako rad imel blágo. Gospodar ga je to noč nagovarjal, naj bode pri družini, služnik pa ni hotel slušati, temveč zmirom je le silil v govedjo stajo, in gospodar se mu je udal.

Ko hlapec k blágu pride, začuje, da se vol razgovarja z volom. Vol je volu povedal: „Ali znaš kaj? tebe bodo to leto ubili, in pojedli te bodo pogrebeci, ki bodo pokopali gospodarja“. Drugi vol je pa svojemu

jemu tovarišu razodel: „Kaj pa ti? — tudi tebe bodo ubili in pojedli te bodo na svatovščini, ki jo bode po gospodarjevi smrti gospodinja slavila z drugim soprogom vred. Ko bodeva prvo brazdo pomladi orala, promenila se bode gospodinja v kačo in umorila bode gospodarja, ki bode držal drevo, zato da se omoži z drugim moškim“.

Ko pride pomlad, idó orat, a ko gospodar hoče prijeti za plug, posvari ga hlapec, naj gre rajši kleščarit. Gospodar se brani, napósled se pa vendar-le udá služniku ter drevo prepusti hlapcu, sam pa za klešče prime.

Orali so prvo brazdo, kar se velika kača prikaže iz zemlje, hlapec pa z otiko mahne po njej, preseka jo in gospodarju reče, naj takoj odide domú, da se preveri, kaj se je domá zgodilo.

Gospodar uboga in ko pride domú, najde svojo ženo presekanó: polovica je bila je v kuhinji, polovica pa v veži.

Če gre duhoven s sv. telom na prsih k bolniku, pa zvonček slabotno popeva, pravijo, da bode gotovo umrl bolnik.

Če nov župnik pride v župo, pa se pripelje prav do župne hiše, tisto leto toča pobije; da ne tolče, mora duhovnik nekoliko pred župno vasjo z voza stopiti in peš priti do svojega bivališča.

Če prasca z metlo tepó, kokoši loví zato in rad vse podavi.

Če hud piš ali nevihta vstane, pravijo, da je gotovo kdo obesil ali utopil se.

Mrlíča prinesó iz hiše in rakev položé na dve leseni kobilí. Ko pa pokojnika dvignejo na ramena, takoj kobilí prekucnejo, zato da ne bi kdo v hiši zopet brzo umrl.

Če se človeku sanja o gadu, da ga hoče ujesti, znači to, da ima ženskega sovražnika, če pa se ti sanja o konji, da te hoče ugriznoti ali kopitnoti ali ti kaj drugega učiniti, imaš moškega sovražnika. Če ti kača ali konj ne moreta priti do živega, sovražnika nimata prave močí do tebe. —

Drobnosti.

(† **Boleslav Jablonský**) s pravim imenom Karel Eugen Tupy, imeniten česki pesnik umrl je 27. febr. v Krakovu. Rodil se je v Kardaševi Rečici na Českem 14. jan. 1813. Tistega časa so še bile česke gimnazije kakor naše dandanes — nemške, zato je v njih začel nemški pesnikovati, vendar kmalu so ga česki pisatelji, posebno Tyl, za narodno reč pridobili. Njegove pesni v leposlovnem listu „Květy“ (Cvetje), kterega je kratko časa sam uredoval, so jako dopadale. Hotel se je celó narodnej književnosti posvetiti, ali slabi stan českega slovstva onih dob ter prošnje starišev in prijateljev so ga spravile v premonstratenski samostan Strahov v Pragi. Tu je začel pevati svoje „pisné milosti“ (ljubezni) in sicer z izmišljenim imenom! Leta 1841. v duhovnika posvečen pastiroval je nekaj let po Českem. 1847 pa ga pošljejo kot prošta na Zwierzyniec v Krakovo, kjer je do svoje smrti ostal. Zbrane njegove lyrične in didaktične pesni so izšle leta 1841. in doživele že 1864 svojo 4. pomnoženo izdajo, ker so se narodu, osobito mladini, silno priljubile. V rokopisu je pré zapustil zvezek pesnij v poljskem

jeziku! Truplo pesnikovo so 9. marca odpeljali v zemljo domačo. Lepo mu je poljski narod, dostojanstveniki in odličnjaki mesta Krakova, na železnici zadnjo čast skazal. Vsa poljska društva so mu položila vence na rakev, na čelu jim „akademija umiejetności (znanosti)“. Slovesno pa ga je sprevodil narod česki v nedeljo 13. marca gor na Višehrad k večnemu počitku.

(† **Dr. Anton Fülster** [izvirno **Blister**]) nekadaj profesor veronauka na dunajskem vseučilišči, razkričan vojaški duhoven dijaške legije l. 1848. rojen Slovence iz Radoljice na Kranjskem, umrl je 12. marca na Dunaji 73 let star. Rado se nam sponaša in dostikrat po pravici, da se nič ne trudimo ohraniti spomin naših mož. Za spomin tega našega uskoka sicer ni treba skrbeti, ker skrbi za-nj Nemeč, kteremu se je leta 1848. dušo i telom zapisal. Nemški vseučiliščeniki hočejo staviti Slovencu spomenik! Tako poroča „Alma mater“ v 11. številki popisujoč pogreb in življenje pokojnikovo. Med drugimi dunajskimi listi prinaša „Illustrirtes Extrablatt“ njegovo podobo. Vendar utegne komu služiti, ako imenujemo tú njegove sicer nemške spise. Kot prof. veronauka in odgojništva v Gorici spisal je za ondašnje društvo proti trpinčenju živalij v nemškem jeziku knjižico z naslovom: „Der Verein wider Thierquälerei; herausgegeben durch den Görzer Verein. Wien 1846“. 8° 56 strani. Ker pa je kmetijska družba v istem letu enako knjižico „Milosrčenost do žival“ „Novicam“ priložila, koje je omenjena goriška družba tisoč iztisov pokupila, slutiti je, da je bila neka zveza med obema knjižicama. Ali ni morda Fülster sam v teh letih kaj slovenskega pisal?! Potem že na Dunaji: „Mentor des studierenden Jünglings“ (Wien 1848. 12°). „Hirtenbrief an die Wiener akad. Legion“. Mannheim 1849. 16°. „Memoiren vom März 1848 bis Juli 1849“ (Frankfurt 1850. 8°) 2 knjigi. Ker je bil pozneje v Ameriki dokaj let, spisal je: „Bildung in den vereinigten Staaten“. Wien 1878. 8°. Njegov spis „Wer hat die Freiheit verrathen?“ l. 1848. je bil osobito namenjen Slovanom, vzlasti Čehom, ker so s protestom dunajski parlament zapustili!

(† **Dr. Frane vitez Heintl**) jubilovan višji finančni svetovalec (umrl 5. marca na Dunaji 85 let star) je zbral velikansko knjižnico, ako časniki resnično poročajo črez 70.000 knjig, ktere je vse sporočil graškemu Joanneju. S tem se bode število knjig imenitne deželske knjižnice v Gradci skoro podvojilo!

Dr. F. Simonič.

Slovstvo: Matične knjige za l. 1880. so nam ravnokar došle: 1. *Letopis* za 1880. Uredil dr. J. Bleiweis. Podaja nam na 395 str.: Umételjnost in umételjna obrtnost Slovencev. Kulturno-zgodovinska studija, spisal P. pl. Radise. Kako važnost ima „Jordanis“ za slovensko zgodovino-pisje? spisal S. Rutar. Jurij Križanič. Životopisna in literarna črtica. Po Kostomarovi spisal J. Steklasa. Življenje na morji in potovanje okolo svetá. Poslovenil in uredil J. L. Iz pótne torbe. Priobčil Fran Erjavec. Dr. Anton Murko. Životopis. Sestavil dr. Jože Pajek. O pristnosti kraljedvorskega rokopisa. Po raznih spisih sestavil E. Volčič. Običaji slovanski. (Božič pri Srbih). Spisuje Fr. Hubad. Življenje in delovanje sv. Cirila in Metoda. Po okrožnici papeža Leona XIII. 30. dne septembra l. 1880. V Karlovcí. Noveleta, spisal Emil Leon. Bibliografija slovenska. Od 1. jan. 1880 do 1. jan. 1881. Sestavil Ivan Tomšič. Slednjič je poročilo o delovanji Matice slovenske 1880 od Andreja Praprotnika, sklep račun in imenik matičnih udov.

2. *Kopitarjeva spomenica*. Uredil Josip Marn. Knjiga obsega: Jernej Kopitar, od J. Navratila str. 1—111. J. Kopitar in sedanja slovenska slovnica od P. Ladislava Hrovata str. 112—114. Slovnice slovenske od Julija pl. Kleinmayr-ja. str. 115—124. Tri prošnje Kopitarjeve l. 1809. str. 125—128. J. Kopitar pa Dr. J. Zupan od J. Marna str. 129—131. Na str. 132—172 se nahajajo Kopitarjevi spisi, dva v izvirnem jeziku, eden pa z opombami od P. L. Hrovata poslovenjen. Kopitar »prožitelj slovenske kmetijske pratike od dr. Janez Bleiweisa na str. 172.

Kopitar pa Pypin in Kolár str. 173—175 in slednjič na str. 176—188 Slavnost Kopitarjeva v nedeljo dne 22. avg. 1880 v Repnjah, oboje od J. Marna. Celo spomenico pa sklepa facsimilovano pismo Kopitarjevo od 10. okt. 1843.

3. *Okó in vid*. Spisal J. Žnidaršič, str. 106. 4. *Vpliv epijančljivih pijac* na posamni človeški organizem in na človeško društvo v obč. Spisal dr. M. Samec, str. 42. — Prilčno se o matičnih knjigah več spregovori.

Župnija in-božja pot Device Marije v Puščavi. Krajepisno-zgodovinske črtice. Ponatis iz Slovenskega Gospodarja“. V Mariboru. Založil župnijski urad v Puščavi. 1881. 8°. 20 strani. Te povse objektivne črtice o romantičneji Puščavi v Pohorji blizu postaje sv. Lorenca ob koroškej železnici bodo prilčno berilo romarjem, katerim so namenjene in se jim naj lično vezane s podobo device Marije v Puščavi prodajajo. Rad pa jih tudi prečita vsak izobraženi Slovenec, ker mu s citati potrjujejo zgodovinska poročila, opuščajoč takim spisom priljubljene bajke. Omeniti bi le trebalo, naj se v knjige za narod ne vpletajo nikdar v govoru (tekstu) samem podatki v tujem jeziku, kakor se je tu na strani 15/16. v nemščini in sicer brez previda zgodilo. Da bi pisatelj (g. J. Skuhala, ravnatelj dij. semenišča) v Mariboru med duhovništvom mnogo posnemovalcev našel, ki bi enako popisali narodne božje poti in starinske župe! Tako bi se seznanjali bolj in bolj z našo domovino, učenemu preiskovalcu pa nudili neko drobtinico zlasti krajepisno zanesljivo podlago!

„Zur Frage über die Gleichberechtigung der Slovenen. Von L. Pomladinovič. Untersteiermark 1881. Buchdruckerei der Politik in Prag“. 8° str. 106. Tako se imenuje nam ravno došla knjižica, ki krepko in točno zastopa slovenske zahteve in se bori za ravnopravnost. Namenjena je Nemcem, da se seznanijo z našimi razmerami ter jih začnejo tudi uvaževati. Ona govori o narodu slovenskem, o našem političnem stališču, jeziku in narodnej šoli, o učenem jeziku na srednjih šolah in pripravniških, o uradnem jeziku in slednjič o liberalizmu in klerikalizmu. Knjižico bode vsak Slovenec z veseljem bral, kajti ona vsakemu domorodcu iz srca govori, zatorej se gorko priporoča in se naj širi v vseh krogih bolj ko mogoče. Omeniti nam je, da se pri nas tiskopisna moč in sile sicer priznava, a premalo uporablja, kajti drugače bi enake knjižice ne bile tako redke prikazni; dodati nam je pa zopet, da se imajo enaki dokazi o opravičenosti naših zahtev upirati vsestransko na obilne, neovrgljive statistične podatke.

„Zgodovina slovenskega slovstva“, spisal in založil prof. Julij pl. Kleinmayr v Kopru, dotiskuje se ravnokar v tiskarni družbe sv. Mohorja. Nam Slovencem prepotrebna knjiga bode obsegala sledeče oddelke: I. O jeziku in delitvi po narečjih, II. Razdelitev slovstvene zgodovine, III. Temelj slovanskej vedi, IV. O azbuki, V. Staro-slovensčina, VI. Staroslovensko slovstvo, VII. Novoslovensko slovstvo od leta 1550—1881.

Kakor nam je znano, nabiral je pisatelj gradivo v to poučno delo od leta 1869. Leta 1877. je prvo sestavo predložil odseku za izdavanje knjig „Slovenske matice“ v pres in pregled. Nasvete, koje je v tej zadevi sprejel, porabljal je vestno in delo nekako preustrojl in dopolnil. Vrh tega je leta 1879. v enako svrho priobčil „Pripomoček zgodovini slovenskega slovstva“. Leta 1880. so se vršile poslednje priprave v natis in sedaj se že zadnje pole stavijo. Knjiga bode blizu 14—15 pol obsegala in se v prvej polovici meseca aprila obelodani. Slovensko občinstvo opozorujemo na to novo knjigo.

Dopis iz Beljaka: Da Slovenci izvedó, kakošne so razmere gledé slovensčine na tukajšnjei gimnasiji, naznanjam sledeče: Slovensčini ste tukaj samo 2 uri na teden odločeni. Uči se v dveh oddelkih; v prvem je 9 učencev, v drugem pa 8, skupaj tedaj 17. Med temi je 10 Slovencev, Nemcev pa 7. V vsakem oddelku se podučuje na teden 1, reci eno uro.